

ГРЕЧЕСКИЙ
КУЛЬТУРНЫЙ
ЦЕНТР

Российская государственная библиотека

Наваринское сражение в Фондах Российской государственной библиотеки

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κρατική Βιβλιοθήκη Ρωσίας

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου στα αρχεία της Κρατικής Βιβλιοθήκης της Ρωσίας

Наваринское сражение в фондах Российской государственной библиотеки.

Некоторые историки характеризуют Наваринское сражение, ставшее для многих большой неожиданностью, как «случайное событие» (после того как один из кораблей турецко-египетского флота приблизился на слишком близкое расстояние к британскому флагманскому кораблю «Дартмут» и несколько английских моряков, включая помощника капитана, попали под обстрел, обстановка накалилась до предела и быстро переросла в масштабное сражение). Тем не менее место этой битвы в хронологии освободительной борьбы, участие в ней объединенного флота, полное взаимодействие всех трех сторон и решительный успех, достигнутый союзным флотом доказывают, что Наваринское сражение было обусловлено стечением целого ряда факторов. Среди таковых можно отметить многолетнюю борьбу греков за независимость, совпадение интересов союзников, стремившихся к решению «Восточного вопроса», и распространение в Европе филэллинизма, корни которого можно проследить в просветительских идеях национального государства, суверенитета и национального самоопределения.

Важно отметить, что дипломатическая борьба вокруг греческого вопроса, по которому Россия всегда занимала последовательную и решительную позицию, неоднократно приводила к военным конфликтам. Начиная с эпохи правления Екатерины Второй (т.е. со второй половины XVIII в.) Россия не раз воевала с Османской империей в целях получения выхода в Средиземное море. Благодаря этому она стала восприниматься как естественный союзник православных греков, находившихся под турецким

игом. Позиция российских императоров до и после Наваринского сражения начиная с подписания Петербургского протокола об урегулировании греческого вопроса и вплоть до русско-турецкой войны 1828-1829 гг., по итогам которой был подписан Адрианопольский мирный договор, обязывавший султана предоставить грекам автономию, создавала благоприятные условия для реализации национальных устремлений греков. В лице России они видели единоверную державу, поддерживавшую возрождение эллинизма.

В российском обществе освободительная борьба поработенного греческого народа вызывает всеобщую симпатию на фоне активного распространения идей филэллинизма. Это нашло отражение, в частности, в воспоминаниях русских путешественников, среди которых были и моряки, участвовавшие в экспедициях русского флота в Средиземном море.

Мы очень рады, что в честь 180-летия со дня этого героического сражения нам представилась возможность совместно с Российской государственной библиотекой организовать выставку книг, посвященных как самой битве, так и военно-политическому положению Греции в период с середины XVIII по середину XIX в. Надеемся, что благодаря этой выставке многие интересные материалы и источники станут достоянием широкой общественности и объектом дальнейших исследований.

Теодора Янници
Директор Греческого культурного центра

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου στα αρχεία της Κρατικής Βιβλιοθήκης της Ρωσίας.

Αν και από αρκετούς ιστορικούς η ναυμαχία του Ναυαρίνου, τουλάχιστον το ξέσπασμά της, χαρακτηρίζεται ως «τυχαίο γεγονός» [σε κάποια στιγμή ένα πυρπολικό του τουρκοαιγυπτιακού στόλου πλησιάζει πολύ κοντά στη βρετανική ναυαρχίδα «Ντάρτμουθ», ένας Άγγλος υποπλοίαρχος και μερικοί ακόμη άνδρες πυροβολούνται, η ατμόσφαιρα είναι ήδη ηλεκτρισμένη και σε λίγο ο κανονιοβολισμός γενικεύεται], η χρονική συγκορία διεξαγωγής της, η συμμετοχή σε αυτή συμμαχικού στόλου, ο άρτιος συντονισμός των τριών μοιρών, η επιτυχής έκβασή της υποδηλώνουν ότι αυτή υπήρξε νομοτελειακή εξέλιξη σειράς παραγόντων. Του πολυετούς Αγώνα των Ελλήνων για ανεξαρτησία, της ταύτισης συμφερόντων των συμμάχων τη δεδομένη χρονική συγκορία για τον έλεγχο του περάσματος για την Ανατολή, της διάδοσης στην Ευρώπη του φιλελληνικού κινήματος - καρπός ωρίμανσης ιδεών του Διαφωτισμού, ιδεών διαμόρφωσης εθνικών κρατών, ιδεών για το δικαίωμα εθνικής κυριαρχίας και αυτοπροσδιορισμού των λαών.

Υπήρξε, επίσης, στρατιωτική έκφραση του διπλωματικού αγώνα για το ελληνικό ζήτημα, στον οποίο η Ρωσία αναμφίβολα τήρησε μία συνεπή και αποφασιστική στάση. Επιδιώκοντας την έξοδο της προς τη Μεσόγειο από την εποχή της Μεγάλης Αικατερίνης ακόμη, η Ρωσική Αυτοκρατορία, με τους αλληπάλληλους πολέμους που διεξάγει με την Οθωμανική Αυτοκρατορία από το δεύτερο ήμισυ ακόμη του 18^{ου} αι., καθίσταται σε φυσικό σύμμαχο των ορθόδοξων Ελλήνων. Η στάση που τηρεί ο Τσάρος, τόσο πριν τα γεγονότα του Ναυαρίνου (από το

Πρωτόκολλο της Πετρούπολης ακόμη), όσο και μετά (νέος ρωσοτουρκικός πόλεμος 1828-29, Συνθήκη της Ανδριανούπολης που υποχρέωνε το Σουλτάνο να παράσχει αυτονομία στους Έλληνες), εννοεί την προσπάθεια των Ελλήνων. Στα μάτια των τελευταίων η Ρωσία ανάγεται στη μοναδική ομόδοξη Δύναμη προστάτη των δικαίων του Ελληνισμού.

Την ίδια εποχή διάχυτα είναι στους κόλπους της ρωσικής κοινωνίας τα φιλελληνικά αισθήματα και η συμπάθεια απέναντι στον αγώνα του υπόδουλου γένους, γεγονός που, μεταξύ άλλων, πιστοποιούν και απομνημονεύματα Ρώσων περιηγητών της εποχής, μεταξύ των οποίων και στρατιωτικοί που έλαβαν μέρος στις επιχειρήσεις του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο.

Θεωρούμε ιδιαίτερα εντυχές το γεγονός ότι με την ευκαιρία της συμπλήρωσης των 180 ετών της ηρωικής ναυμαχίας, μάς παρέχεται η δυνατότητα να παρουσιάσουμε, σε συνεργασία με την Κρατική Βιβλιοθήκη της Ρωσίας, έκθεση βιβλίων, αφιερωμένων στο ιστορικό αυτό γεγονός, καθώς και στο ευρύτερο στρατιωτικό-πολιτικό πλαίσιο της ελληνικής πραγματικότητας από το δεύτερο ήμισυ του 18^{ου} αι. έως τα μέσα του 19^{ου} αι., ελπίζοντας ότι με τον τρόπο αυτό συμβάλλουμε στην αναδειξη αρχειακού υλικού, πηγών και στην κληροδότηση αυτού στις νεότερες γενιές μελετητών.

Θεοδώρα Γιαννίτση
Διευθύντρια Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού

Наварин

180 лет тому назад, 8 (20) октября 1827 г., у берегов Греции произошла знаменитая морская битва. Она стала не только одной из самых крупных морских битв эпохи парусного флота, но и важной страницей истории международных отношений 20-х годов XIX в., в которых доминировал греческий вопрос.

В марте 1821 г. в Греции началось всеобщее восстание против четырехвекового османского господства. Первоначально реакционные правительства Европы отнеслись к независимой Греции, рождавшейся в огне войны, с неприкрытой враждебностью. Широкие же общественные круги Европы и Америки выступили в поддержку греческой революции. Во многих странах развернулось филэллинское движение. Филэллинами были Байрон, Гёте, Пушкин Гюго и другие выдающиеся деятели европейской культуры. Давление общественного мнения и осознание необратимости изменений в международной ситуации, которые вызвала вооруженная борьба греков, побудили великие державы добиваться дипломатического урегулирования греческого вопроса. 6 июля 1827 г. представители России, Англии и Франции подписали в Лондоне конвенцию о прекращении войны в Греции на условии создания автономного греческого государства под сюзеренитетом Порты. По настоянию России, имевшей серьезные противоречия с Османской империей и занимавшей наиболее решительную позицию, в конвенцию была включена секретная статья, предусматривавшая, что в случае, если одна из сторон не пожелает пойти на заключение перемирия (в соответствии с конвенцией), «высокие державы действительно применяют совместно все свои средства для ее исполнения»¹. Результатом этого положения было появление в начале октября 1827 г. соединенной англо-русско-французской эскадры у берегов Греции. По настоянию российского посла в Лондоне Х.А.Ливена в совместную инструкцию союзным адмиралам был включен следующий важный пункт: «В случае отказа Порты по истечении месяца от посредничества и перемирия эскадры трех союзных держав должны приблизиться к берегам Греции и совместно пресечь всякую помощь по морю турецко-египетским войскам, воздерживаясь при этом от участия в боевых действиях»². Однако принимать какие-либо принудительные

меры против турецких сил в Греции, не прибегая при этом к силовым акциям, оказалось невозможным.

Известие о Лондонской конвенции было получено в Греции в критический для нее момент. В 1824 г. султану Махмуду II удалось втянуть в борьбу своего вассала, египетского пашу Мухаммеда Али, располагавшего хорошо вооруженной и обученной по европейскому образцу армией. В результате после упорной героической борьбы пали Месолонги и афинский Акрополь, важнейшие опорные пункты повстанцев. Ободренная этими военными успехами, Порта отвергла Лондонскую конвенцию.

Осенью 1827 г. главнокомандующий турецко-египетскими силами в Море Ибрахим-паша спешно готовил новые крупные военные операции, чтобы сокрушить последние очаги сопротивления греков на континенте и островах. С этой целью в Наварине сконцентрировались крупные военно-морские и сухопутные силы. Войска Ибрахима-паши продолжали, чуть ли не на глазах союзных адмиралов, варварски опустошать Морею. Посланный ему адмиралами ультиматум паша игнорировал. Тогда союзные адмиралы решили ввести свои эскадры в Наваринскую бухту, с тем чтобы своим присутствием сковать турецко-египетский флот и помешать его операциям против греков. Стоявший в Наваринской бухте в полной боевой готовности флот султана представлял грозную силу. Он состоял из трех линейных кораблей, 20 фрегатов и свыше 40 корветов, бригов и брандеров. Они имели свыше 2000 орудий. Кроме того, узкий (менее мили) вход в бухту защищали батареи, установленные в Наваринской крепости и на острове Сфактерия. Английская эскадра состояла из трех линейных кораблей, четырех фрегатов, одного корвета и трех бригов, имевших 472 орудия. Командовал ею опытный и решительный моряк, сподвижник Нельсона вице-адмирал Э.Кодрингтон. Французскую эскадру под командованием контр-адмирала А.Г. де Риньи составляли три линейных корабля, два фрегата и два корвета, имевших 362 орудия.

В состав русской эскадры входили четыре линейных корабля: 74-пушечные «Азов», «Иезекииль», «Александр Невский», 84-пушечный «Гангут» и четыре фрегата: «Константин», «Проворный», «Кастор», «Елена». Русские корабли имели 466 орудий и команду из 3764 человек. На корабле «Азов» держал свой флаг командующий эскадрой контр-адмирал Л.П.Гейден. Командиром «Азова» и начальником штаба эскадры был выдающийся русский военный моряк и ученый-мореплаватель М.П.Лазарев. Всего союзный флот насчитывал 26 судов: 10 линейных кораблей, 10 фрегатов, 6 корветов и бригов, имевших на борту 1300 орудий.

¹ Мартенс Ф.О. Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами. СПб., 1895. Т. XI. С. 361.

² Внешняя политика России XIX и начала XX века (далее: ВПР). М., 1992. Сер. II. Т. VII (XV). С. 153.

Командир английской эскадры вице-адмирал Э.Кодрингтон как старший по званию являлся главнокомандующим объединенной эскадры.

Эскадра союзников значительно уступала турецко-египетскому флоту по количеству пушек и кораблей, но превосходила его по боевой выучке и дисциплинированности личного состава. Англия, Россия, Франция были великими морскими державами, их флаги были овеяны славой многих победных сражений.

Среди моряков союзных эскадр ощущались и филлипинские настроения. Особенно это относилось к русским морякам, так как русский и греческий народы на протяжении столетий связывали прочные дружественные узы. Об этих настроениях свидетельствуют записки лейтенанта Александра Рыкачева, участника Наваринской эпопеи. Еще перед выходом русской эскадры из Кронштадта, когда предназначение ее еще не было известно, Рыкачев записывал в свой дневник: «Так как каждому из нас хочется помогать грекам, то понятно, что мы более всего мечтаем о Средиземном море. Это был бы верх счастья, и вся наша молодежь, со времени экспедиции адмирала Сенявина, постоянно мечтает об этой прекрасной кампании»³.

В час дня 8 (20) октября 1827 г. союзный флот, выстроенный в две колонны – правую из английских и французских кораблей и левую из русских, – начал входить в Наваринскую бухту, для того чтобы стать на якорь напротив турецко-египетского флота. Отданный перед этим приказ Кодрингтона гласил: «Ни одной пушки не должно быть выпалено с соединенного флота прежде, нежели будет сделан на то сигнал, разве только в таком случае, если огонь откроется с турецкого флота»⁴. Но такой случай произошел. С турецкого брандера обстреляли шлюпку с английским офицером, посланным в качестве парламентаря. Офицер и часть гребцов были убиты. Английские и французские корабли открыли ответный огонь. Ружейная перестрелка переросла в артиллерийскую, и сражение сделалось всеобщим.

Весь бой шел на коротких дистанциях и характеризовался большим ожесточением и разрушительностью. Около 100 боевых кораблей с несколькими десятками тысяч человек на борту сражалось в узкой, практически закрытой бухте. «Сражение, – говорилось в современном русском описании, – происшедшее на столь тесном пространстве и в таком, почти отчаянном положении, не могло быть иное, как самое кровопролитное, губительное и решительное. Два флота, почти сцепившись рея с

реями, подобны были двум бешеным поединщикам, искавшим не жизни и победы, а смерти бедственной, но славной. Ни друзья, ни недруги не могли уже уклониться или избежать совершенно конечного истребления: малейшая неудача в движении или неудача в стрельбе должны были сопровождаться верной гибелью»⁵.

Огонь русских кораблей был метким и мощным. Особенно успешно действовали артиллеристы «Азова». Ведя одновременно бой с пятью кораблями, они потопили два больших фрегата и корвет, тяжело повредили 80-пушечный линейный корабль, который выбросился на мель и был взорван. Был также сильно поврежден и на следующий день сгорел двухпалубный фрегат, на котором держал свой флаг командир турецкой эскадры Тахир-паша.

Все русские моряки, от адмирала до матроса, проявили в бою мужество, верность служебному долгу, воинское мастерство. «Не нахожу достаточных выражений, писал Л.П.Гейден в своем рапорте Николаю I от 12 (24) октября 1827 г., – дабы изъяснить вашему величеству храбрость, присутствие духа и усердие капитанов, офицеров и нижних чинов, оказанные ими во время кровопролитного сего сражения; они дрались как львы против многочисленного, сильного и упорного неприятеля»⁶. Среди отличившихся в бою были лейтенант Павел Нахимов, мичман Владимир Корнилов и гардемарин Владимир Истомин. Для этих прославленных русских адмиралов, героев Севастопольской обороны 1854-1855 гг., Наваринская битва стала боевым крещением.

В ходе продолжавшегося около четырех часов сражения русская эскадра разгромила правый фланг турецко-египетского флота. Столь же успешно сражались англо-французские корабли против левого фланга неприятеля.

Моряки союзных эскадр действовали в бою дружно и в критический момент приходили друг другу на выручку. Примеры такой взаимовыручки приводил Л.П.Гейден в своем рапорте Николаю I от 13 (25) ноября 1827 г. Так, командир французского корабля «Бреславль» Ла-Бретоньер, увидев, что «Азов» подвергается интенсивному обстрелу, немедленно отрубил свой канат и занял место между «Азовом» и английским кораблем «Альбион», чем принял на себя часть вражеского огня. В свою очередь «Азов», хотя сам был окружен неприятельскими кораблями, направил огонь своих 14 орудий против 80-пушечного египетского корабля, с которым сражался английский флагман «Азия». В результате вражеский корабль вскоре взлетел на

³ Рыкачев А.Я. Год Наваринской кампании. 1827 и 1828 гг. Кронштадт, 1877, С. 4.

⁴ Там же, С. 58.

⁵ Броневский В. Наваринская битва 8 октября 1827 г. // Военный журнал. 1829. № 3. С. 31.

⁶ Лазарев М.П. Документы. М., 1952. Т. 1, С. 323.

воздух⁷. «Никакой в мире флот, – говорилось в приказе Кодрингтона после сражения, – не оказывал в подобной степени такого совершенного единодушия, такого полного согласия, какими одушевлены были эскадры трех союзных держав в сей столь кровопролитной битве»⁸.

Наваринский бой закончился почти полным уничтожением султанского флота. Некоторые свои корабли, утратившие боеспособность, турки сами взорвали на следующий день. В итоге из грозной армады, насчитывавшей более 60 военных судов, уцелел один фрегат и 15 мелких кораблей. Потери в людях турков-египтян составили 6 тыс. человек убитыми и 4 тыс. ранеными.

Союзники потеряли около 750 человек убитыми и ранеными. Потери англичан составили 74 убитыми, 206 ранеными, французов – 46 убитыми и 128 ранеными. На русской эскадре было убито 59 человек и ранено 139⁹.

Соединенная эскадра не потеряла ни одного судна, но многие, особенно адмиральские, корабли были сильно повреждены. Из русских кораблей особенно пострадал «Азов». В его корпусе было насчитано 153 пробоины, в том числе семь подводных. Мачты русского флагмана были так избиты, что после боя с трудом удалось поднять паруса.

Эхо от пушечного грома в Наваринской бухте быстро раскатилось по Греции и всей Европе. Весть о Наваринской победе вызвала чувство радости и облегчения у греков и всех их друзей. Европейское общественное мнение расценило Наварин как триумф филэллинизма.

Реакция же правительства союзных держав на это событие была смешанной. В Петербурге целиком одобрили действия Л.П.Гейдена как полностью соответствующие Лондонскому договору и содействующие его выполнению. В Лондоне же сочли, что Э.Кодрингтон нарушил свои инструкции. Английский король в тронной речи, произнесенной 29 января 1828 г., назвал Наварин «неудачным происшествием» и выразил сожаление по поводу столкновения британского флота «с морской силой старинного союзника»¹⁰. Через несколько месяцев Э.Кодрингтон был смещен со своего поста.

Для Порты и ее военачальников Наварин стал неожиданным и тяжелым ударом. Ибрахим-паша, рассчитывавший, что союзный флот будет уничтожен в Наваринской бухте, сказал с досадой после боя: «Кто же мог знать, что у них корабли железные, а люди настоящие черти»¹¹.

Наваринская битва стала крупным военно-политическим событием, сыгравшим положительную роль в успешном развитии греческой войны за независимость. Она спасла греков от грозившей им военной катастрофы, позволила им собраться с силами, стала для их врагов крупным военным и моральным поражением. В литературе, особенно в западно-европейской, можно встретить и более далеко идущие заключения о значении Наваринской битвы. Так, английский историк Ричард Клогг во введении к своей интересной публикации о борьбе Греции за независимость пишет, что «уничтожение египетского флота у Наварина в октябре 1827 г. соединенным англо-русско-французским флотом в конечном счете обеспечило успех греческого дела»¹². Отдавая должное мужеству моряков Англии, России, Франции, сражавшихся в Наваринском бою, и умелым и решительным действиям союзных адмиралов, следует все же считать данный вывод преувеличением. В действительности, ни в военном, ни в политическом отношении Наваринская битва не сыграла решающей роли в исходе греческой войны за независимость. В военном отношении она, несомненно, улучшила ситуацию греков. Но и после Наварина подавляющая часть Греции продолжала оставаться в руках турецко-египетских сил. Только осенью 1828 г., после высадки французского экспедиционного корпуса в Море, войска оккупантов очистили полуостров. Но высадка корпуса Мэзона произошла уже после начала русско-турецкой войны 1828-1829 гг. и была ее непосредственным результатом. Важно иметь в виду и другое обстоятельство: после Наварина и до начала русско-турецкой войны в распоряжении Порты оставались достаточные военные силы для новых попыток полностью подавить восстание греков. И после Наварина Порта отказывалась признать самостоятельность Греции в какой-либо форме. Султан Махмуд II продолжал смотреть на греческих борцов за свободу как на «взбунтовавшуюся райю». Единственное, на что соглашался султан: предоставить им амнистию и другие «милости», если они сложат оружие и принесут повинную¹³. Напомним, что до той поры – двадцатых годов девятнадцатого столетия – Порта была вынуждена, в результате неудачных войн, отдавать завоеванные ею территории державам, но еще ни разу не соглашалась признать в международно-правовом порядке автономию или независимость поработенного ею народа. Урок Наварина оказался недостаточным для того, чтобы сломать этот своеобразный психологический барьер. От

⁷ ВПР. Серия II. Т. VII (XV).

⁸ Андриенко В.Г. До и после Наварина. М., 2002. С. 162.

⁹ Рыкачев А.П. Указ. соч. С. 295.

¹⁰ Memoir of the life of Admiral Sir Edward Codrington. L., 1873. Vol. 2. P. 178-179.

¹¹ Рыкачев А.П. Указ. соч. С. 75.

¹² Clogg R. The Movement for Greek Independence. 1770-1821. A collection of documents. London and Basingstoke, 1976. P. XXIII.

¹³ См.: Новичев А.Д. История Турции. Л., 1968. Т. II, ч. I. С. 159.

держав, подписавших Лондонскую конвенцию, требовались новые, еще более решительные действия. Однако Англия и Франция от таких действий уклонились. Только Россия по-прежнему занимала решительную позицию.

В апреле 1828 г. началась новая русско-турецкая война. Хотя греческий вопрос был важной, но не единственной причиной ее возникновения, победа России в войне привела к дипломатическому решению этого вопроса. По Адрианопольскому мирному договору от 2 (14) сентября 1829 г. Порта была вынуждена признать автономию Греции, а через полгода – и ее независимость. «Таким образом, – по словам видного греческого историка А.Вакалопулоса, – русско-турецкая война, которая вызвала такое беспокойство в политической атмосфере Европы, разрушила мечом гордые узел бесконечных переговоров и санкционировала освобождение Греции»¹⁴. Эта констатация не умаляет исторического значения Наваринского сражения, которому принадлежит большая роль в деле национального освобождения Греции.

Γ.Λ. ΑΡΠ,
δοκτωρ ιστορικών наук, вєдуυιυι
наυчнυй сотрудуику Ииутиутиа
славяновєдєния РАН

¹⁴ Βακαλόπουλου Α., Ιατορία του Νέου Ελληνισμού, Θεσσαλονίκη, 1988, τ. Η, σ. 502.

Γκριγκόρι Α. Αρς

Ναυαρίνο

Πριν από 180 χρόνια, στις 8/20 Οκτωβρίου 1827, στα ελληνικά παράλια έλαβε χώρα μία φημισμένη ναυμαχία, η ναυμαχία του Ναυαρίνου, η οποία ατετέλεσε όχι μόνο μία από τις σημαντικότερες ναυμαχίες της εποχής των ιστιοφόρων, αλλά και καθοριστική σελίδα στην ιστορία διεθνών σχέσεων της δεκαετίας του '20 του 19^{ου} αι., στην οποία δεσπόζουσα θέση κατείχε το Ελληνικό Ζήτημα.

Το Μάρτιο του 1821 στην Ελλάδα ξέσπασε εξέγερση ενάντια στον οθωμανικό ζυγό, που δέσποζε επί 400 χρόνια. Αρχικά τα αντιδραστικά καθεστώτα της Ευρώπης αντιμετώπισαν την προοπτική ανεξαρτησίας της Ελλάδος, που γεννιόταν μέσα στη φλόγα πολέμου, με απροκάλυπτη εχθρότητα. Η ευρύτερη, ωστόσο, κοινή γνώμη της Ευρώπης και της Αμερικής στήριξε την Ελληνική Επανάσταση. Σε πολλές χώρες αναπτύχθηκε έντονο φιελληνικό κίνημα. Φιέλληνες υπήρξαν ο

Μπάρρον, ο Γκαίτε, ο Ποόσκιν, ο Ουγκώ και πολλές άλλες εξέχουσες προσωπικότητες του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Η πίεση που άσκούσε η κοινή γνώμη, καθώς και η συνειδητοποίηση του αναπότρεπτου ως προς τις αλλαγές στη διεθνή σκηνή, που γέννησε ο αγώνας των Ελλήνων, οδήγησαν τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής να επιδιώκουν τη διπλωματική πλέον ρύθμιση του Ελληνικού Ζητήματος. Στις 6 Ιουλίου του 1827 οι εκπρόσωποι της Ρωσίας, της Αγγλίας και της Γαλλίας υπέγραψαν στο Λονδίνο Σύμβαση που προέβλεπε τη διακοπή των εχθροπραξιών στην Ελλάδα και τη δημιουργία ενιαίου ελληνικού κράτους, υποτελούς στο Σουλτάνο. Κατόπιν επιμονής της Ρωσίας, η οποία είχε έρθει επανειλημμένα σε αντιπαράθεση και σύγκρουση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και η οποία τηρούσε και την πιο αποφασιστική στάση, στη Σύμβαση του Λονδίνου ενσωματώθηκε μυστικό άρθρο που προέβλεπε ότι, σε περίπτωση που ένα εκ των μερών δε συμμορφωθεί στους όρους ανακωχής και συμφιλίωσης (όπως προέβλεπε η Σύμβαση), τότε «οι Μεγάλες Δυνάμεις θα εφαρμόσουν από κοινού μέτρα για την εκπλήρωση της Σύμβασης».¹

Αποτέλεσμα της ρήτηρας αυτής υπήρξε η εμφάνιση στα ελληνικά παράλια στις αρχές Οκτωβρίου 1827 της συμμαχικής αγγλο-ρώσο-γαλλικής ναυτικής μοίρας. Κατόπιν επιμονής του Ρώσου επιτετραμμένου στο Λονδίνο Χ.Α. Λήβεν, στις από κοινού οδηγίες προς τους τρεις συμμαχικούς ναυάρχους περιλήφθηκε το εξής σημαντικό εδάφιο: «Σε περίπτωση άρνησης εκ μέρους της Πύλης της διαμεσολάβησης και της εκεχειρίας σε διάστημα μηνός, οι μοίρες των τριών συμμαχικών Δυνάμεων θα πρέπει να πλησιάσουν τις ακτές της Ελλάδος και από κοινού να αναχαιτίσουν οποιαδήποτε βοήθεια, μέσω θαλάσσης, εκ μέρους τουρκοαιγυπτιακών στρατευμάτων, αποφεύγοντας, παράλληλα, συμμετοχή σε πολεμικές συρράξεις».² Ωστόσο η λήψη οποιωνδήποτε καταναγκαστικών μέτρων απέναντι στις τουρκικές δυνάμεις, στο έδαφος της Ελλάδος, χωρίς την προσφυγή σε πολεμική σύρραξη, απεδείχθη αδύνατη.

Η είδηση για τη Σύμβαση του Λονδίνου έγινε δεκτή στην Ελλάδα σε μια κρίσιμη για το λαό της στιγμή. Το 1824 ο Σουλτάνος Μαχμούτ ο Β' κατάφερε να προσελκύσει με το μέρος του, στις ένοπλες αντιπαραθέσεις του, τον υποτελή του πασά της Αιγύπτου Μωχάμεντ Αλή, ο οποίος διέθετε καλά εξοπλισμένο και εκπαιδευμένο, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, στρατό. Μετά από επίμονη ηρωική πάλη, στα χέρια του κατακτητή έπεσαν το Μεσολόγγι και η Ακρόπολη – σημαντικές βάσεις του ένοπλου αγώνα των εξεγερθέντων. Αναζωογονημένη από αυτές τις στρατιωτικές επιτυχίες, η Υψηλή Πύλη απέρριψε την

¹ Μάρτενς, Φ.Ο., Συλλογή συνθηκών και συμβάσεων, συναφθεισών μεταξύ Ρωσίας και ξένων Δυνάμεων, Αγία Πετρούπολη 1895, τ. ΧΙ, σ. 361.

² Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας κατά τον 19^ο αρχές του 20 ου αι., Μόσχα 1992, Σειρά II, τ. VII

Ιουλιανή Σύμβαση του Λονδίνου.

Το φθινόπωρο του 1827 ο αρχηγός των τουρκοαιγυπτιακών στρατευμάτων στο Μοριά Ιμπραήμ πασάς προέβη στην προετοιμασία νέων πολεμικών συρράξεων, ώστε να καταπνίξει και τις τελευταίες εοτίες αντίστασης των Ελλήνων στην ενδοχώρα και τις νήσους. Με αυτό το στόχο, στο Ναυαρίνο συγκεντρώθηκαν μεγάλες θαλάσσιες και χερσαίες στρατιωτικές δυνάμεις. Ο στρατός του Ιμπραήμ συνέχιζε ασύστολα να ξεκληρίζει το Μοριά, ενώ ο ίδιος ο Ιμπραήμ εξακολουθούσε να αγνοεί το τηλεσίγραφο που του έστειλαν οι αρχηγοί των τριών συμμαχικών στόλων. Τότε οι τρεις σύμμαχοι αποφάσισαν να οδηγήσουν τις μοίρες τους στον κόλπο του Ναυαρίνου, ώστε με την παρουσία τους να ακινητοποιήσουν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο και να εμποδίσουν τις εχθροπραξίες κατά των Ελλήνων. Αγκυροβολημένος στον κόλπο του Ναυαρίνου, άρτια προετοιμασμένος, ο στόλος του Σουλτάνου αποτελούσε μεγάλη στρατιωτική απειλή. Αποτελούνταν από τρεις ναυαρχίδες, είκοσι φρεγάτες και πάνω από σαράντα γαλέτες, βρίκια και μεταγωγικά, ενώ διέθετε πάνω από 2.000 πυροβόλα. Πέραν αυτού, ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος ήταν αγκυροβολημένος μέσα στον κόλπο σε σχήμα πετάλου, τα δύο άκρα του οποίου στηρίζονταν στα δύο πυροβολεία που βρίσκονταν το ένα στο φρούριο του Ναυαρίνου και το άλλο στο νότιο άκρο της νήσου Σφακτηρίας. Ο αγγλικός στόλος αποτελούνταν από τρεις ναυαρχίδες, τέσσερις φρεγάτες, μία γαλέτα και τρία βρίκια με 472 πυροβόλα. Αρχηγός του αγγλικού στόλου ήταν ο έμπειρος και αποφασιστικός θαλασσόλυκος και συμμαχητής του Νέλσωνα ναύαρχος Εδουάρδος Κόδριγκτον. Επικεφαλής της γαλλικής μοίρας, που αποτελείτο από τρεις ναυαρχίδες, δύο φρεγάτες, δύο γαλέτες με 362 πυροβόλα, ήταν ο αντιναύαρχος Ερρίκος Δεριγνό.

Ο ρωσικός στόλος αποτελούνταν από τέσσερις ναυαρχίδες [«Αζόφ», «Ιεζεκιήλ», «Αλέξανδρος Νέβσκι» με 74 κανόνια έκαστη και «Γκανγκουτ» με 84 κανόνια] και τέσσερις φρεγάτες: «Κωνσταντίνος», «Προβόρνι» (επιδέξιος), «Κάστωρ», «Ελενα». Η ρωσική μοίρα διέθετε 466 πυροβόλα και 3764 άνδρες. Επικεφαλής της ρωσικής μοίρας η ναυαρχίδα «Αζόφ», όπου επέβαινε ο αντιναύαρχος Λογγίνος Χέϋδεν και η οποία κυβερνείτο από τον διακεκριμένο Ρώσο θαλασσοπόρο και επιστήμονα Μ.Π. Λάζαρεβ. Συνολικά η συμμαχική μοίρα αριθμούσε 26 πλοία: 10 ναυαρχίες, 10 φρεγάτες, 6 γαλέτες και βρίκια με 1300 πυροβόλα. Ο αρχηγός της αγγλικής μοίρας ναύαρχος Εδουάρδος Κόδριγκτον, ως ανώτερος ιεραρχικά, υπήρξε ο αρχηγός του συμμαχικού στόλου.

Η συμμαχική μοίρα ήταν αισθητά υποδεέστερη του τουρκοαιγυπτιακού στόλου ως προς τον αριθμό των κανονιών και των πλοίων, αλλά υπερίσχυε ως προς τη στρατιωτική εξάσκηση και την πειθαρχία. Η Αγγλία, η Ρωσία και η Γαλλία αποτελούσαν μεγάλες ναυτικές

νίκη σε πολλές ναυμαχίες.

Στους κόλπους των συμμαχικών ναυτών παρατηρούνταν έντονες φιλελληνικές διαθέσεις. Αυτό αφορούσε, κατά κύριο λόγο, τους Ρώσους ναυτικούς, δεδομένου ότι το ρωσικό και ελληνικό λαό συνέδεαν, κατά τη διάρκεια αιώνων, ισχυροί δεσμοί φιλίας. Κάτι τέτοιο πιστοποιούν και οι σημειώσεις του ανθυπολογαρχού Αλεξάντρ Ρικατσέβ, που έλαβε μέρος στην εποποιία του Ναυαρίνου. Πριν τον απόπλου του ρωσικού στόλου από την Κρονστάνδη, όταν δεν ήταν ακόμη γνωστός ο προορισμός του, ο Ρικατσέβ έγραφε στο ημερολόγιό του: «Δεδομένου ότι ο καθένας επιθυμεί να βοηθά τους Έλληνες, καθίσταται κατανοητό το ότι περισσότερο απ' όλα ονειρευόμαστε τη Μεσόγειο. Κάτι τέτοιο θα ήταν η κορύφωση της ευτυχίας και όλη η νεολαία μας από την εποχή της εκστρατείας του Σενιάβιν, διαρκώς ονειρεύεται αυτή την καταπληκτική εκστρατεία».³

Στις 13.00 το μεσημέρι της 8^{ης}/20^{ης} Οκτωβρίου 1827 ο συμμαχικός στόλος, παραταγμένος σε δύο στήλες, – εκ δεξιών η αγγλική και η γαλλική μοίρα, εξαιρεσιών η ρωσική – άρχισε να εισχωρεί στον κόλπο του Ναυαρίνου, για να αγκυροβολήσει απέναντι από τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο. Η εντολή του Κόδριγκτον, που εδόθη αμέσως πριν την είσοδο των συμμάχων στον κόλπο, είχε ως εξής: «Κανένα κανόνι του συμμαχικού στόλου δε θα πρέπει να πυροβολήσει αν δεν δοθεί προηγουμένως σήμα, και κάτι τέτοιο μόνο σε περίπτωση που ανάψει πυρ από τον τουρκικό στόλο». Και πράγματι, ένα τουρκικό μεταγωγικό άνοιξε πυρ εναντίον μιας λέμβου, στην οποία επέβαινε Άγγλος υποπλοίαρχος, απεσταλμένος του Άγγλου κυβερνήτη του πολεμικού «Ντάρτμουθ».⁴ Ο Άγγλος υποπλοίαρχος Φιτορόν και μερικοί ακόμη άνδρες της λέμβου πυροβολήθηκαν, με αποτέλεσμα τα αγγλικά και γαλλικά πλοία να ανταποδώσουν το πυρ. Οι μεμονωμένες τουφεκίες εξελίχθηκαν σε κανονιοβολισμούς και η μάχη γενικεύθηκε.

Η σύγκρουση διεξήχθη σε μικρές αποστάσεις και ξεχώρισε για το σκληρό και καταστροφικό χαρακτήρα της. Γύρω στα 100 πολεμικά πλοία με μερικές χιλιάδες πλήρωμα μάχονταν σε έναν ιδιαίτερα στενό, ουσιαστικά κλειστό, κόλπο. Σύμφωνα με την περιγραφή του συγχρόνου των γεγονότων αξιωματικού Βλαντίμιρ Μπρονέβσκι, «η μάχη, που διεξήχθη σε έναν τόσο περιορισμένο χώρο και σε ένα κλίμα, σχεδόν απελπισίας, δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετική, παρά η πιο αιματηρή, ολέθρια και αποφασιστική. Οι δύο στόλοι, που μάχονταν σχεδόν σώμα με σώμα, μοιάζανε με δύο λυσσασμένους μονομάχους, που αναζητούσαν όχι ζωή και νίκη, παρά θάνατο ολέθριο, αλλά ένδοξο. Ούτε οι

³ Ρικατσέβ, Α.Π., Έτος εκστρατείας Ναυαρίνου, 1827 και 1828. Κρονστάνδη 1877, σ. 4. Στο ίδιο, σ. 58.

⁴ Μπρονέβσκι Β., Η ναυμαχία του Ναυαρίνου της 8^{ης} Οκτωβρίου 1827. Πολεμικό περιοδικό 1829, № 3, σ. 31.

φίλοι, ούτε οι εχθροί δεν μπορούσαν πλέον να ξεφύγουν από την απόλυτη τελική καταστροφή: η παραμικρή αποτυχία στην κίνηση ή στον πυροβολισμό θα συνοδεύονταν από βέβαιο θάνατο».⁵

Τα πυρά που εκτόξευαν τα ρωσικά πολεμικά πλοία ήταν εύστοχα και ισχυρά. Ιδιαίτερα εύστοχα και αποτελεσματικά λειτούργησαν οι πυροβολητές της ναυαρχίδας «Αζόφ». Μαχόμενοι, ταυτόχρονα, με πέντε εχθρικά πλοία, βούλιαξαν δύο μεγάλες φρεγάτες και γαλέτες, επέφεραν σοβαρές ζημιές σε εχθρική ναυαρχίδα με 80 κανόνια, που έπεσε στα αβαθή και εξερράγη. Επίσης, μεγάλες ζημιές υπέστη, ενώ την κάηκε, η δικάταρτη φρεγάτα, στην οποία επέβαινε ο αρχηγός της τουρκικής μοίρας Ταχίρ.

Όλοι οι Ρώσοι ναυτικοί, από το ναύαρχο μέχρι το ναύτη, επέδειξαν στη μάχη γενναιότητα, πίστη στο υπηρεσιακό καθήκον, πολεμική μαεστρία. «Δε βρίσκω επαρκείς εκφράσεις - έγραφε ο Λογγίνος Χέυδεν στην αναφορά της 12^{ης}/24^{ης} Οκτωβρίου 1827 προς τον Αυτοκράτορα Νικόλαο τον Α' - για να περιγράψω στη Μεγαλειότητά σας την ανδρεία, την ευψυχία και το ζήλο των καπετάνιων, των αξιωματικών και των χαμηλότερων ιεραρχικά, που τους χαρακτήρισε κατά τη διάρκεια της αιματηρής αυτής μάχης. Μάχονταν ως λέοντες εναντίον ενός πολυάριθμου, ισχυρού και πείσμονα εχθρού».⁶ Μεταξύ αυτών που ξεχώρισαν στη μάχη ήταν ο ανθυπολοχαγός Πάβελ Ναχίμωβ, ο αρχικελευστής Βλαντίμιρ Κορνίλωβ και ο δόκιμος Βλαντίμιρ Ιστόμιν. Για αυτούς τους ένδοξους Ρώσους ναυάρχους, ήρωες της άμυνας της Σεβαστούπολης (1854-1855), η μάχη του Ναυαρίνου απετέλεσε το βάπτισμα του πυρός.

Κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας, που διήρκεσε τέσσερις ώρες περίπου, η ρωσική μοίρα εξολόθρευσε τη δεξιά πτέρυγα του τουρκοαιγυπτιακού στόλου. Με την ίδια επιτοχία μάχονταν εναντίον της αριστερής πτέρυγας του εχθρού η αγγλική και γαλλική μοίρα.

Τα πληρώματα του συμμαχικού στόλου λειτούργησαν στη μάχη σε πνεύμα αλληλεγγύης και ομοψυχίας και την κρίσιμη στιγμή παρείχαν ο ένας στον άλλο τη βοήθεια που χρειαζόνταν. Παραδείγματα τέτοιας ομοψυχίας αναφέρει ο Λογγίνος Χέυδεν στην αναφορά του στο Νικόλαο τον Α' της 13^{ης}/25^{ης} Νοεμβρίου 1827. Ο Λα-Μπρετονιέρ, κυβερνήτης του γαλλικού πλοίου «Μπρεσλάβλ», βλέποντας ότι η ναυαρχίδα «Αζόφ» βάλλεται από έντονα πυρά, αμέσως έκοψε το παλαμάρι του πλοίου του και κατέλαβε θέση μεταξύ του «Αζόφ» και του αγγλικού πλοίου «Αλβιών», δεχόμενος, κατ' αυτόν τον τρόπο, μέρος των πυρών πάνω του. Από την πλευρά του το «Αζόφ», αν και ήταν περικυκλωμένο από εχθρικά πλοία, κατήρθη τα πυρά 14 πυροβόλων του εναντίον αιγυπτιακού πολεμικού πλοίου 80 κανονιών, από το

οποίο βάλλονταν η αγγλική ναυαρχίδα «Ασία», με αποτέλεσμα σε σύντομο χρονικό διάστημα το εχθρικό πλοίο να ανατιναχθεί στον αέρα. «Κανένας στόλος στον κόσμο - διατυπώνει στην αναφορά του μετά το πέρας της ναυμαχίας ο Κόδριγκτον - δεν επέδειξε σε τέτοιο βαθμό τέτοια απόλυτη ομοψυχία, τέτοια πλήρη ομοφωνία, με τις οποίες ήταν διαποτισμένες οι μοίρες των τριών συμμαχικών δυνάμεων σε μία τόσο αιματηρή μάχη».⁸

Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου έληξε με σχεδόν ολοκληρωτικό αφανισμό του στόλου του Σουλτάνου. Μερικά από τα καράβια τους, που απώλεσαν τη μαχητική τους ικανότητα, ήδη οι Τούρκοι τα ανατίναξαν την επόμενη ημέρα. Το αποτέλεσμα της ναυμαχίας ήταν από την απειλητική αρμάδα του τουρκοαιγυπτιακού στόλου, που αριθμούσε πάνω από 60 πλοία, άθικτη να παρεμείνει μια φρεγάτα και δεκαπέντε πλοίαρια. Οι ανθρώπινες απώλειες των Τουρκοαιγυπτίων ανήλθαν σε 6 χιλ. νεκρούς και 4 χιλ. τραυματίες.

Οι απώλειες των συμμάχων ανέρχονταν σε 750 άτομα νεκρούς και τραυματίες [Άγγλοι - 74 νεκροί, 206 τραυματίες, Γάλλοι - 46 νεκροί, 128 τραυματίες, Ρώσοι - 59 νεκροί, 139 τραυματίες].⁹

Ο συμμαχικός στόλος δεν έχασε ούτε ένα πλοίο, αλλά αρκετά πλοία, ιδίως οι ναυαρχίδες, είχαν υποστεί σημαντικές ζημιές. Από τα ρωσικά πολεμικά, ιδιαίτερες ζημιές υπέστη η ναυαρχίδα «Αζόφ», η οποία μετά τη μάχη αριθμούσε 153 οπές, εκ των οποίων επτά υποβρύχιες. Τα δε κατάρτια της είχαν χτυπηθεί τόσο πολύ, ώστε με δυσκολία το πλήρωμά της κατόρθωσε να ανεβάσει τα ιστία της.

Ο αντίκτυπος από την κανονιοβροντή στον κόλπο του Ναυαρίνου σύντομα διαδόθηκε σε Ελλάδα και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η είδηση για τη νίκη στο Ναυαρίνο ενέπνευσε κόμα χαράς και ανακούφισης σε Έλληνες και Φιλέλληνες. Η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη αναγνώρισε στο Ναυαρίνο το θρίαμβο του φιλελληνισμού.

Οι αντιδράσεις των κυβερνήσεων των συμμάχων ήταν ποικίλες. Στην Αγία Πετρούπολη εξ' ολοκλήρου επικρότησαν τις ενέργειες του Χέυδεν ως συμβαδίζουσες με τη Σύμβαση του Λονδίνου και ανταποκρινόμενες στην εφαρμογή αυτής. Στο Λονδίνο θεωρήθηκε ότι ο Κόδριγκτον παραβίασε τις εντολές που είχε. Ο Άγγλος μονάρχης στο λόγο του της 29^{ης} Ιανουαρίου 1828 χαρακτήρισε το Ναυαρίνο «ατυχές συμβάν» και εξέφρασε τη λύπη του για τη σύρραξη του βρετανικού στόλου με «τη ναυτική δύναμη του παλαιού συμμάχου».¹⁰ Μετά από μερικούς μήνες ο Εδουάρδος Κόδριγκτον απομακρύνθηκε από το αξίωμά του.

Για την Υψηλή Πύλη και τη στρατιωτική ηγεσία της, το Ναυαρίνο απετέλεσε αναπάντεχο και δυνατό πλήγμα. Ο Ιμπραήμ, που υπολόγιζε σε καταστροφή του

⁵ Μπρονέβσκι Β., Η ναυμαχία του Ναυαρίνου της 8^{ης} Οκτωβρίου 1827. Πολεμικό περιοδικό 1829. № 3, σ. 31.

⁶ Λόζαρεβ, Μ.Π., Τεκμήρια, Μόσχα 1952, τ. 1, σ. 323.

⁷ ВПР, Σειρά II, τ. VII (XV).

⁸ Αντρίνκο, Β.Γ., Πριν και μετά το Ναυαρίνο, Μόσχα 2002, σ. 162.

⁹ Ρικατσέβ, Α.Π., Έτος εκστρατείας Ναυαρίνου. 1827 και 1828. Κρονεστάδη 1877, σ. 295.

¹⁰ Memoir of the life of Admiral Sir Edward Codrington. L., 1873. Vol. 2. P. 178-179.

συμμαχικού στόλου στον κόλπο του Ναυαρίνου, εκφράστηκε με λύπη μετά τη Ναυμαχία ως εξής: «Ποιός μπορούσε να ξέρει ότι τα πλοία τους είναι σιδερένια, το δε πλήρωμά τους πραγματικοί διάβολοι».

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου απετέλεσε αξιοσημείωτο στρατιωτικό-πολιτικό γεγονός, που διαδραμάτισε θετικό ρόλο στην επιτυχή έκβαση του Αγώνα των Ελλήνων για Ανεξαρτησία. Κυριολεκτικά έσωσε τους Έλληνες από την απειλή του αφανισμού και τους επέτρεψε να επανακτήσουν τις δυνάμεις τους, για τους δε εχθρούς τους υπήρχε σημαντική στρατιωτική και πολιτική ήττα. Στη βιβλιογραφία, ιδίως στη δυτικοευρωπαϊκή, υπάρχουν απόλυτες εκτιμήσεις για τη σημασία της ναυμαχίας του Ναυαρίνου. Ο Άγγλος ιστορικός Richard Clogg, στην εισαγωγή της ενδιαφέρουσας μονογραφίας του για τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, γράφει ότι «η συντριβή του αιγυπτιακού στόλου στο Ναυαρίνο τον Οκτώβριο του 1827 από την ηνωμένο άγγλο-ρώσο-γαλλικό στόλο σε τελική ανάλυση εξασφάλισε την επιτυχία του ελληνικού ζητήματος».¹² Αναγνωρίζοντας τη γενναιότητα των πληρωμάτων της Αγγλίας, της Ρωσίας και της Γαλλίας, που πολέμησαν στο Ναυαρίνο, και τις επιτηδευμένες και αποφασιστικές ενέργειες των συμμαχικών ναυάρχων, εκτιμά την ως άνω κρίση ως υπερβολή. Στην πραγματικότητα, ούτε από στρατιωτικής ούτε από πολιτικής άποψης, η ναυμαχία του Ναυαρίνου δε διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο στην έκβαση του ελληνικού πολέμου για ανεξαρτησία. Από στρατιωτικής άποψης η ναυμαχία αναμφίβολα βελτίωσε τη θέση των Ελλήνων, αλλά και μετά από αυτή το μεγαλύτερο τμήμα της Ελλάδος εξακολουθούσε να παραμένει στα χέρια των τουρκοαιγυπτιακών δυνάμεων. Μόλις το φθινόπωρο του 1828, μετά την απόβαση γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στο Μοριά, τα στρατεύματα των κατακτητών εγκατέλειψαν τη χερσόνησο της Πελοποννήσου. Η απόβαση, ωστόσο, του σώματος του Μαιζόν πραγματοποιήθηκε μετά την έναρξη του ρώσο-τουρκικού πολέμου των ετών 1828-1829 και υπήρξε άμεσο αποτέλεσμα αυτού. Αξιοσημείωτο, εξάλλου, είναι να λαμβάνεται υπόψη ότι μετά το Ναυαρίνο και μέχρι την έναρξη του ρωσοτουρκικού πολέμου η Πύλη διέθετε αρκετές στρατιωτικές δυνάμεις ώστε να προβεί σε νέες προσπάθειες πλήρους κατάπνιξης της εξέγερσης των Ελλήνων. Και μετά το Ναυαρίνο η Πύλη αρνείτο να αναγνωρίσει στους Έλληνες οποιαδήποτε μορφή αυτονομίας. Ο Σουλτάνος ο Μαχμούτ ο Β' εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει τους Έλληνες αγωνιστές ως «εξεγερθέντες ραγιάδες». Το μοναδικό, στο οποίο συμφωνούσε ο Σουλτάνος, ήταν να παράσχει αμνηστία και άλλες «μεγαλοψυχίες», σε περίπτωση που οι Έλληνες καταθέσουν τα όπλα και ομολογήσουν την ενοχή τους.¹³ Υπενθυμίζουμε ότι μέχρι

τότε, τη δεκαετία του '20 του 19^{ου} αι., η Πύλη υποχρεούτο, κατόπιν ήττας της σε πολέμους, να παραχωρεί στις Δυνάμεις κατεχόμενες από αυτή εκτάσεις, ουδέποτε, ωστόσο, μέχρι τότε είχε συμφωνήσει να αναγνωρίσει διεθνώς την αυτονομία ή ανεξαρτησία υπόδουλου της λαού. Τα μάθημα του Ναυαρίνου δε στάθηκε επαρκές για να σπάσει αυτό το ιδιάζον ψυχολογικό κατεστημένο, αυτό το εμπόδιο. Από τις Δυνάμεις που υπέγραφαν τη Σύμβαση του Λονδίνου απαιτούνταν νέες, ακόμη πιο αποφασιστικές ενέργειες. Η Αγγλία, ωστόσο, και η Γαλλία απέφευγαν τέτοιου είδους ενέργειες. Μόνο η Ρωσία εξακολουθούσε να καταλαμβάνει αποφασιστική στάση.

Τον Απρίλιο του 1828 ξεκίνησε νέος ρώσο-τουρκικός πόλεμος. Αν και το Ελληνικό Ζήτημα παρέμενε σημαντικό, αλλά δεν απετέλεσε το μοναδικό λόγο ξεσπάσματος του πολέμου, η νίκη της Ρωσίας στον πόλεμο επέφερε τι διπλωματική του διευθέτηση. Σύμφωνα με τη Συνθήκη Ειρήνης της Ανδριανούπολης της 2^{ης}/14^{ης} Σεπτεμβρίου 1829, η Πύλη υποχρεούνταν να αναγνωρίσει την αυτονομία της Ελλάδος, σε δε μισό χρόνο την ίδια την ανεξαρτησία της. «Με τον τρόπο αυτό - σύμφωνα με τον επιφανή Έλληνα ιστορικό Α. Βακαλόπουλο, - ο ρωσοτουρκικός πόλεμος, που δημιούργησε τέτοια ανησυχία στην πολιτική ατμόσφαιρα της Ευρώπης, έλυσε, σαν το σπαθί το γόρδιο δεσμό, τις ατελείωτες διαπραγματεύσεις και υποκίνησε της απελευθέρωση της Ελλάδας».¹⁴ Αυτή η διατύπωση δε μειώνει την ιστορική σημασία της ναυμαχίας του Ναυαρίνου, στην οποία ανήκει σημαίνων ρόλος στην υπόθεση της εθνικής ανεξαρτησίας της Ελλάδος. Ωστόσο, παρά το σημαντικό ρόλο της εξωτερικής βοήθειας, η απελευθέρωση αυτή υπήρξε πριν απ' όλα έργο των ίδιων των Ελλήνων.

Γκριγκόρι Α. Αρς
Διδάκτωρ Ιστορικών Επιστημών, Ινστιτούτο
Σλαβικών Σπουδών Ακαδημίας Επιστημών
Ρωσικής Ομοσπονδίας

¹⁴ Βακαλόπουλου Α., Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Θεσσαλονίκη 1988, τ. Η', σ. 502.

¹¹ Ρικατσέβ, Α.Π., Έτος εκστρατείας Ναυαρίνου, 1827 και 1828. Κρονστάδη 1877, σ. 75.

¹² Clogg R. The Movement for Greek Independence. 1770-1821. A collection of documents. London and Basingstoke, 1976. P. XXIII.

¹³ Νοβίτσέβ, Α.Ν., Ιστορία της Τουρκίας, Λένινγκραντ 1968, τ. II. Μέρος I, σ. 159.

командующий
российской эскадры
контр-адмирал
Логин Петрович Гейден

ο αρχηγός της ρωσικής
μοίρας αντιναύαρχος
Λογγίνος Χέϊντεν

командующий
французской эскадры
вице-адмирал
Анри де Реньи

ο αρχηγός της γαλλικής μοίρας
антиναύαρχος Ερρίκος Δεριγνύ

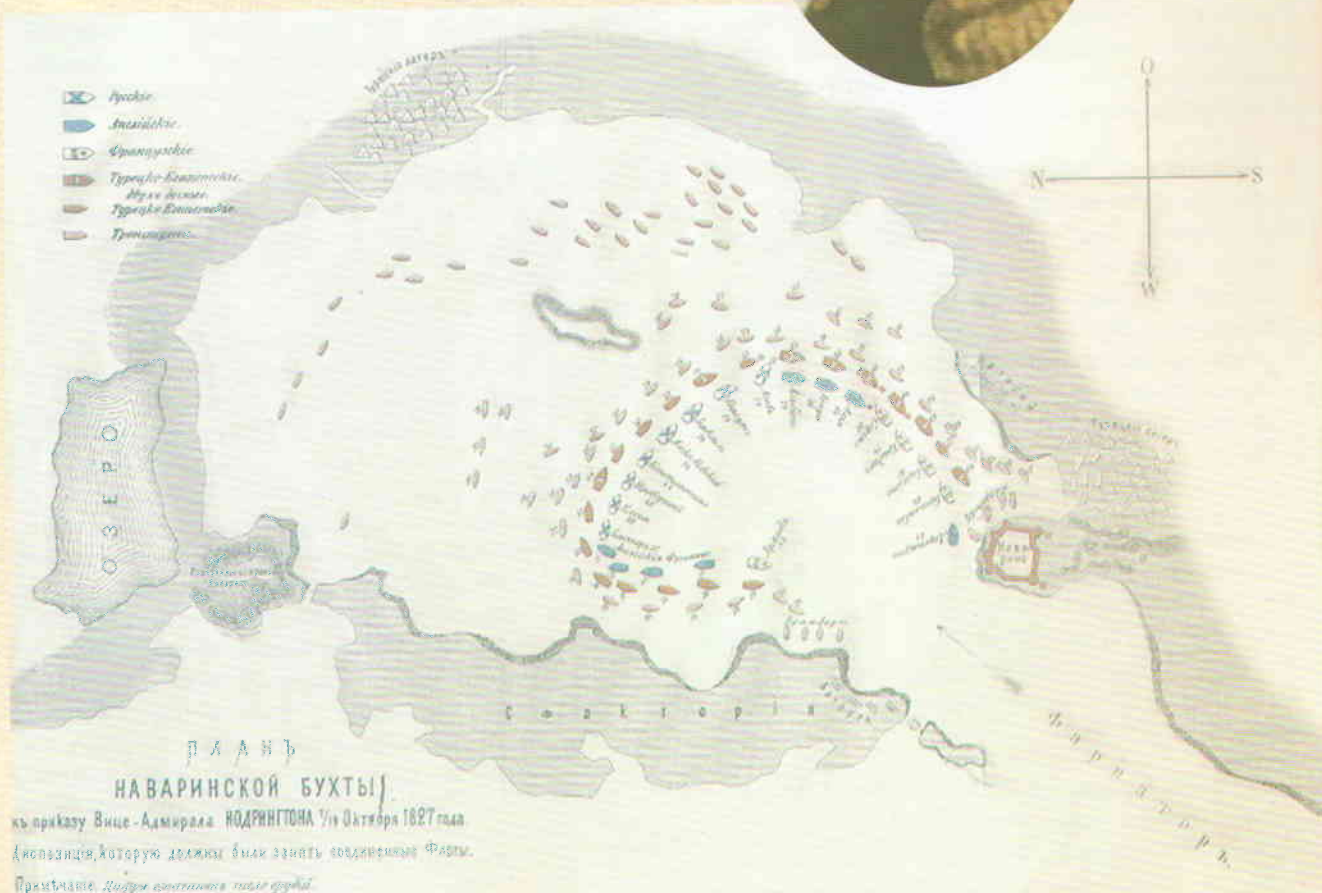
командующий
английской эскадры
адмирал
Эдвард Кордингтон

ο αρχηγός της αγγλικής
μοίρας ναύαρχος
Εδουάρδος Κοδρίγκτον

«План Наваринской бухты» из кн.: «Год Наваринской кампании. Из записок лейтенанта Александра Петровича Рыкачева, веденных на эскадре контр-адмирала графа Логина Петровича Гейдена. Кронштадт, 1877»

«Σχέδιо του κόλπου του Ναυαρίνου». Από το βιβλίο «Έτος εκατ. Ναυαρίνου. 1827 και 1828. Από τις σημειώσεις του ανθυπολοχαγ. Αλεξάντρ Πετρόβιτς Ρικάτσέβ, συνεταχθείσες στη μοίρα στόλου τс αντιναύαρχου Λογγίνου Πετρόβιτς Χέϊντεν. Κρονστάνδη 1877».

Κниги на русском языке

1. Арш Г.Л.И. Каподистрия и греческое национально-освободительное движение 1809-1822 гг. М.: «Наука», 1976. – 328 с.

И. Каподистрия – видный государственный деятель Греции и России начала XIX в., первый президент независимого греческого государства. В книге рассматривается деятельность Каподистрии в период пребывания на русской службе, прослеживаются его общественная деятельность, прослеживаются его контакты с греческим национально-освободительным движением.

2. Андриенко В.Г. До и после Наварина. М.: «Издательство АСТ», 2002. – 512 с.

Наваринское сражение, произошедшее 8 октября 1827 года, до сих пор считается одной из самых знаменитых битв времен парусного флота. В своей книге В.Г. Андриенко рассказывает об истории русской эскадры под командованием Л.П. Гейдена, которая внесла решающий вклад в победу русско-англо-французской эскадры над турецко-египетским флотом.

3. Базили К.М. Архипелаг и Греция в 1830 и 1831 годах. Сочинение Константина Базили. Ч. 1-2. СПб.: В тип. Н. Греча, 1834.

В книге К.М. Базили, греческого патриота, получившего образование в России, рассказывается об экономической, политической и культурной жизни Греции в первые годы после обретения независимости.

4. Богданович Е.В. Наварин. 1827-1877. Второе исправленное издание. М., 1877. – 102 с.

В приложении «Письма графу Гейдену от разных лиц. Перевод с французских подлинных рукописей» (с. 3-39.); «Извлечения из книги Memoir of the life of Admiral Sir E. Codrington» (с. 39-63.); «Письма графа Панина Гейдену. Перевод с французских подлинных рукописей» (с. 63-69.); «Письма Крадока и Лайонса Гейдену» (с. 69-71.); «Сказание о Наваринской битве, изложенное Фруассаром» (с. 71-77.).

5. Броневский В.Б. Записки морского офицера, в продолжение кампании на Средиземном море под начальством вице-адмирала Дмитрия Николаевича Сенявина с 1805 по 1810 год. По повелению и на иждивении Государственного Адмиралтейского департамента и Российской Академии. Ч. 1-4. СПб.: В Морск. Тип., 1818-1819.

6. Булгарин Ф. Картина войны России с Турцией в царствование императора Николая I. С присовокуплением подробного описания битвы Наваринской составленного

Βιβλία στη ρωσική

1. ΑΡΣ, Γ.Λ., Ο Ιωάννης Καποδίστριας και το ελληνικό εθνικό-απελευθερωτικό κίνημα την περίοδο 1809-1822, Μόσχα 1976.

Στη συγκεκριμένη μελέτη ερευνάται η δράση του Ιωάννη Καποδίστρια, ανώτατου κρατικού αξιωματούχου του Τσάρου Αλέξανδρου του Α' και πρώτου Κυβερνήτου του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, κατά τη διάρκεια της θητείας του στη ρωσική διπλωματική υπηρεσία, αναλύεται η κοινωνική του δράση, ανιχνεύονται οι σχέσεις του με το ελληνικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα.

2. ANTPIENKO, Β.Γ., Πριν και μετά το Ναυαρίνο, Μόσχα 2002.

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου (8/20 Οκτωβρίου 1827) ακόμη και σήμερα θεωρείται ως μία από τις σημαντικότερες ναυτικές μάχες της εποχής των ιστιοφόρων. Στο βιβλίο του ο Β.Γ. Αντριένκο διηγείται την ιστορία της ρωσικής ναυτικής μοίρας υπό την αρχηγία του αντιναυάρχου Λογγίνου Χέϋδεν, η οποία συνέβαλε αποφασιστικά στη νίκη του συμμαχικού ρώσο-άγγλο-γαλλικού στόλου κατά του τουρκοαιγυπτιακού.

3. ΜΠΑΖΙΛΗ, Κωνσταντίν, το Αρχιπέλαγος και η Ελλάδα την περίοδο 1830-1831, Μέρος I-II, Αγία Πετρούπολη 1854. Στο βιβλίο του ο Κωνσταντίνος Μπαζίλη, Έλληνας από την Κωνσταντινούπολη, που έλαβε ανώτατη μόρφωση στη Ρωσία, αναπτύσσει διάφορες πτυχές της πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής της Ελλάδας τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας της.

4. ΜΠΟΓΝΤΑΝΟΒΙΤΣ, Ε.Β., Ναυαρίνο. 1827-1877. Δεύτερη, διορθωμένη έκδοση, Μόσχα 1877. Με ευρετήριο που περιλαμβάνει «Επιστολές στον κόμη Χέϋδεν από διάφορα πρόσωπα. Μετάφραση από γαλλικά πρωτότυπα χειρόγραφα» σ. 3-39, «Αποσπάσματα από το βιβλίο Memoir of the life of Admiral Sir E. Codrington» σ. 39-63, «Επιστολές του κόμη Πάνιν στον Χέϋδεν. Μετάφραση από γαλλικά πρωτότυπα χειρόγραφα» σ. 63-69, «Επιστολές του Κράντοκ και του Λάιονς στον Χέϋδεν» σ. 69-71, «Διήγηση για τη ναυμαχία του Ναυαρίνου, συνεταγμένη από τον Φρουασσάρ» σ. 71-77.

5. ΜΠΡΟΝΕΒΣΚΙ, Β.Μ., Σημειώσεις του αξιωματικού του στόλου, συνεταχθείσες κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στη Μεσόγειο υπό την αρχηγία του Αντιναυάρχου Ν.Ι. Σενιάβιν την περίοδο 1805-1810. Η εν λόγω έκδοση πραγματοποιήθηκε κατόπιν παραγγελίας και χορηγίας του Κρατικού Ναυαρχείου και της Ρωσικής Ακαδημίας Μέρη I-4. Αγία Πετρούπολη 1818-1819.

6. ΜΠΟΥΛΓΚΑΡΙΝ, Φ., Εικόνα του πολέμου της Ρωσίας με την Τουρκία επί βασιλείας αυτοκράτορα Νικολάου του Α'. Περιέχει λεπτομερή περιγραφή της ναυμαχίας του

В.В. Броневским. С картой театра войны с Турцией, и с планом битвы Наваринской. СПб.: В тип. Н.Греча, 1830 –212 с.

7. Вутье Г. Записки полковника Вутье о нынешней войне греков. Перевел Орест Сомов. Ч. I-II. СПб.: В тип. медицинского департамента министерства внутренних дел, 1824. – 171 с.; 175 с.

8. Гервинус Г. История девятнадцатого века от времени Венского конгресса. Т. V. Восстание и возрождение Греции. СПб.: В тип. О.И. Бакста, 1868. – 428 с.

9. Гервинус Г. История девятнадцатого века от времени Венского конгресса. Т. VI. Восстание и возрождение Греции (часть вторая). СПб.: В тип. О.И. Бакста, 1868. – 484 с.

10. Глинка С. Картина историческая и политическая новой Греции. С двенадцатью гравированными портретами. М., 1829. – 127 с.

Ναυαρίνου, συνεταχθείσα από τον Β.Μ. Μπρονέβσκι, και χάρτη της ναυμαχίας, Αγία Πετρούπολη 1830.

7. ΒΟΥΤΙΕ, Γ., Σημειώσεις του συνταγματάρχη Βουτιέ για το σημερινό πόλεμο των Ελλήνων, μτφρ. Ορέστη Σόμωβ, Μέρος I-II, Αγία Πετρούπολη – Τυπογραφείο Ιατρικής διεύθυνσης Υπουργείου Εσωτερικών Υποθέσεων 1824.

8 ΓΚΕΡΒΙΝΟΥΣ, Γ, Ιστορία του 19^{ου} αιώνας από την εποχή της Συνόδου της Βιέννης, Τ. V, Η εξέγερση και η αναγέννηση της Ελλάδος, Αγία Πετρούπολη 1868.

9. ΓΚΕΡΒΙΝΟΥΣ, Γ, Ιστορία του 19^{ου} αιώνας από την εποχή της Συνόδου της Βιέννης, Τ. VI, Η εξέγερση και η αναγέννηση της Ελλάδος, Μέρος Δεύτερο, Αγία

10. ΓΚΛΙΝΚΑ, Σεργκέι, Εικόνα ιστορική και πολιτική της νέας Ελλάδας. Συνοδευόμενη από 12 πορτρέτα-γκραβούρες, Μόσχα 1829.

Τит. л. кн.: «Глинка С. Картина историческая и политическая новой Греции. С двенадцатью гравированными портретами. М., 1829

*Από το βιβλίο ΓΚΛΙΝΚΑ, Σ.,
Εικόνα ιστορική και πολιτική
της νέας Ελλάδας.
Συνοδευόμενη από
12 πορτρέτα-γκραβούρες,
Μόσχα 1829».*

11. Год Наваринской кампании. 1827 и 1828 г. Из записок лейтенанта Александра Петровича Рыкачева, веденных на эскадре контр-адмирала графа Логина Петровича Гейдена. С портретами союзных адмиралов, видом корабля «Гангут» в Наваринском сражении и двумя планами сражения. Посмертное издание. Кронштадт: В тип. «Кронштадтского Вестника», 1877. – 297 с. В приложениях к книге помещены портреты, нарисованные на камне Ф.П. Борелем: 1) Адмирала графа Логина Петровича Гейдена; 2) Вице-адмирала сэра Эдуарда Кодрингтона; 3) Вице-адмирала и кавалера де-Риньи.

11. Έτος εκστρατείας Ναυαρίνου. 1827 και 1828. Από τις σημειώσεις του ανθυπολοχαγού Αλεξάντρ Πετρόβιτς Ρικατσέβ, συνεταχθείσες στη μοίρα στόλου του αντιναυάρχου Λογγίνου Πετρόβιτς Χέϋδεν. Συμπεριλαμβάνει πορτρέτα των αρχηγών των συμμαχικών ναυτικών μοιρών, άποψη του πλοίου «Γκανγκούτ» στη ναυμαχία του Ναυαρίνου και δύο σχέδια μάχης, Κρονστάνδη 1877.

Из кн.: «Годъ Наваринской кампании. Из записок лейтенанта Александра Петровича Рыкачева, веденных на эскадре контр-адмирала графа Логина Петровича Гейдена. Кронштадт, 1877»

Από το βιβλίο «Έτος εκστρατείας Ναυαρίνου. 1827 και 1828. Από τις σημειώσεις του ανθυπολοχαγού Αλεξάντρ Πετρόβιτς Ρικατσέβ, συνεταχθείσες στη μοίρα στόλου του αντιναύαρχου Λογγίνου Πετρόβιτς Χέϋδεν. Κρονσταντ 1877.»

12. Греция: национальная идея, общество, государство. XVII-XX вв. Материалы научной конференции, посвященной 180-летию начала греческой национально-освободительной революции 1821 г. 11 апреля 2001 г. М.: «Путь», 2001. – 260 с.

13. Журнал Степана Хметевского о военных действиях русского флота в Архипелаге и у берегов Малой Азии //Современник. Т. 49, № 1. СПб, 1855.

14. Иова И. Южные декабристы и греческое национально-освободительное движение. Кишинев: «Карта Молдовеняскэ», 1963. – 104 с.

15. История военно-морского искусства. Т. II. Военно-морское искусство капиталистического общества до эпохи империализма. М.: «Военное издательство министерства обороны Союза ССР», 1954. – 264 с. Глава четвертая (с. 82-113) посвящена русскому флоту в первой четверти XIX в. и Наваринскому сражению.

16. Коковцев М.Г. Описание Архипелага и Варварийского берега; изъясняющее положение островов, городов, крепостей, пристаней, подводных камней и мелей; число жителей, веру, обряды и нравы их с присовокуплением древней истории, и с тремя чертежами. СПб.: Печ. у г. Вильковского и Галченкова, 1786.

Автор книги, участник русско-турецкой войны 1776-1778 гг., во время мореплаваний собрал ценные сведения по географии, экономике, образу жизни населения Греции и Северной Африки. Книга содержит описание портов и фортификационных сооружений на островах. Мемуары Коковцева были подготовлены к печати Ф.О. Тумановским, который посвятил книгу великому князю Константину Павловичу.

12. Ελλάδα: εθνική ιδέα, κοινωνία, κράτος 17^{ος}-20^{ος} αι. Εισηγήσεις επιστημονικού συνεδρίου, αφιερωμένου στα 180 χρόνια από την έναρξη της Ελληνικής Εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης του 1821, 11 Απριλίου 2001, Μόσχα 2001.

13. Το ημερολόγιο του Στεπάν Χμετέβски για τις πολεμικές επιχειρήσεις του ρωσικού στόλου στο Αρχιπέλαγος και στις ακτές της Μικράς Ασίας, Σοβρεμνίκ (Σύγχρονος (περιοδικό), Τόμος 49, Νο 1, Αγία Πετρούπολη, 1855.

14. ИОВА, I., Οι Νότιοι Δεκεμβριστές και το ελληνικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα, Κισινάου 1963.

15. Ιστορία της θαλάσσιας πολεμικής τέχνης, Τ. II, Η πολεμική θαλάσσια τέχνη της καπιταλιστικής κοινωνίας πριν την εποχή του ιμπεριαλισμού, Μόσχα - Πολεμικές εκδόσεις Υπουργείου Αμύνης Ε.Σ.Σ.Δ. 1954. Το τέταρτο κεφάλαιο (σ. 82-113) είναι αφιερωμένο στην ιστορία του ρωσικού στόλου το πρώτο τέταρτο του 19^{ου} αι. και στη ναυμαχία του Ναυαρίνου.

16. КОКОВЦЕВ, М.Г., Περιγραφή του Αρχιπελάγους και της ακτής των βαρβάρων, με περιγραφή των νήσων, των πόλεων, των φρουρίων, των προκυμμάτων, των ξερών, με πληροφορίες για τον πληθυσμό, τη θρησκεία, τα ήθη και έθιμά του, την αρχαία ιστορία του, συνοδευόμενη από τρία διαγράμματα, Αγία Πετρούπολη, 1786.

Ο συγγραφέας των εν λόγω απομνημονευμάτων έλαβε μέρος στο ρώσο-τουρκικό πόλεμο των ετών 1776-1778 και παράλληλα συνέτασσε σημειώσεις για τη γεωγραφία, την οικονομία, το βίο του πληθυσμού της Ελλάδας, ιδίως του Αρχιπελάγους, και της Βόρειας Αφρικής. Το βιβλίο περιέχει, επίσης, περιγραφή των λιμένων και των οχυρωματικών εγκαταστάσεων των νησιών του Αρχιπελάγους και είναι αφιερωμένο στον Πρίγκηπα Κωνσταντίν Πάβλοβιτς.

17. Лазарев М.П. Документы. Под ред. А.А. Самарова. В 2-х т. М.: «Военно-морское издательство военно-морского министерства Союза ССР», 1952, 1955.

Раздел V первого тома (с. 267-375) посвящен участию Лазарева в боевых действиях на Средиземном море, в том числе в Наваринском сражении. Сборник документов «М.П. Лазарев» содержит материалы о жизни и деятельности этого знаменитого русского ученого-мореплавателя и крупнейшего военно-морского деятеля. Во время Наваринского сражения Лазарев командовал линейным кораблем «Азов», который нанес наибольшие потери турецко-египетскому флоту. За подвиг «Азова» Лазарев был произведен в контр-адмиралы.

18. Международные отношения на Балканах. 1815-1830 гг. М.: «Наука», 1975. – 296 с. Коллективная монография под ред. Г.Л. Арша и В.Н. Виноградова. Глава V посвящена развитию Восточного кризиса в 1826-1827 гг. и Наваринскому сражению.

19. Мельницкий В. Три главы из очерка действий русского флота при освобождении Греции. СПб., 1861.

20. Мисюревич О.Е. «Восстань, о Греция, восстань!» Рождение греческой независимости глазами современников. Симферополь: «Таврия», 1998. – 209 с.

21. Мордвинов Р.Н. Наваринский бой. М.: «Госполитиздат», 1945. – 32 с.

22. Морские сражения русского флота. Воспоминания, дневники, письма. Сост. В.Г. Оппоков. М.: «Воениздат», 1994. – 560 с. В книге содержатся разделы по Наваринскому сражению: «Е.В. Богданович. Наварин» (с. 259-270.), «Письма графу Гейдену» (с. 270-272.), «А.П. Рыкачев. Записки, веденные на эскадре Л.П. Гейдена» (с. 272-292.).

23. Морской атлас. Т. III. Описания к картам военно-исторического тома морского атласа (первой части). Под общей ред. Г.И. Левченко. Издание Главного Штаба Военно-Морского Флота, 1959. – 942 с.

24. Наваринская битва 8 октября 1827 г. Исторический рассказ. СПб.: издание редакции журнала «Чтение для солдат», 1878. – 16 с.

25. Наваринский бой. Рассказ участника. Пер. с англ. Р.Д. Погодина. М.: Университетская типография, 1900. – 29 с. Воспоминания простого английского матроса, служившего на корабле «Генуя», написанные под псевдонимом «Британский моряк». Благодаря этому изданию российский читатель получил возможность

17. LAZAREV, M.P., Τεκμήρια, Υπό συντάξεως Α.Α. Σαμάρωφ, Τ.Ι-ΙΙ, Μόσχα – Πολεμικές ναυτικές εκδόσεις Υπουργείου Πολεμικού Ναυτικού Ε.Σ.Σ.Δ. 1952, 1955. Το κεφάλαιο V του πρώτου τόμου (σ. 267-375) αναφέρεται στη συμμετοχή του Λάζαρεβ στις πολεμικές ενέργειες του ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο, συμπεριλαμβανομένης και της μάχης του Ναυαρίνου.

Η συγκεκριμένη συλλογή εμπεριέχει υλικό και πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση του γνωστού Ρώσου επιστήμονα-θαλασσοπόρου και αξιωματούχου του ρωσικού πολεμικού ναυτικού Μ.Π. Λάζαρεβ. Κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας του Ναυαρίνου ο Μ. Λάζαρεβ διοικούσε τη ναυαρχίδα «Αζόφ», η οποία επέφερε μεγάλες απώλειες στον τουρκοαιγυπτιακό στόλο. Για τη γενναϊότητα και τη συμβολή της εν λόγω ρωσικής ναυαρχίδας στο Μ. Λάζαρεβ απενεμήθη ο βαθμός του αντιναυάρχου.

18. Οι διεθνείς σχέσεις στα Βαλκάνια την περίοδο 1815-1830, Μόσχα 1975. Ομαδικό έργο υπό τη σύνταξη των Γ.Λ. Αρς και Β.Ν. Βινογκράντωφ. Το πέμπτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στο Ανατολικό Ζήτημα και τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου.

19. ΜΕΛΝΙΤΣΚΙ, Β., Τρία κεφάλαια από μελέτη περί δράσης του ρωσικού στόλου κατά την απελευθέρωση της Ελλάδος, Αγία Πετρούπολη 1861.

20. ΜΙΣΙΟΥΡΕΒΙΤΣ, Ο.Ε., «Ξεσηκώσου, ω Ελλάδα, ξεσηκώσου!». Η γέννηση της ελληνικής ανεξαρτησίας μέσα από τη ματιά των συγχρόνων της, Συμφερούπολη 1998.

21. ΜΟΡΝΤΒΙΝΩΒ, Ρ.Ν., Η ναυμαχία του Ναυαρίνου, Μόσχα 1945.

22. Ναυμαχίες του ρωσικού στόλου. Απομνημονεύματα, ημερολόγια, επιστολές. Σύνταξη Β.Γ. Οππόκωφ, Μόσχα 1994. Στο βιβλίο περιέχονται τμήματα για τη ναυμαχία του Ναυαρίνου «ΜΠΟΙΝΤΑΝΟΒΙΤΣ, Ε.Β., Ναυαρίνο» σ. 259-270, «Επιστολές στον κόμη Χέϋδεν» σ. 270-272, «ΡΙΚΑΤΣΕΒ, Α.Π., Σημειώσεις, συνεταχθείσες στη μοίρα στόλου του αντιναυάρχου Λογγίνου Πετρόβιτς Χέϋδεν» σ. 272-292

23. Θαλάσσιος άτλας, Τ.ΙΙΙ. Περιγραφές των καρτών του πολεμικο-στρατιωτικού τόμου του ναυτικού άτλαντα (μέρος πρώτο), Υπό συντάξεως Γ.Ι. Λέβτσενκο, Εκδόσεις Γενικού Επιτελείου Πολεμικού Ναυτικού 1959.

24. Η ναυμαχία του Ναυαρίνου της 8^{ης} οκτωβρίου 1827. Ιστορικό διήγημα, Αγία Πετρούπολη – περιοδικό «Ανάγνωσμα για στρατιώτες» 1978.

25. Η ναυμαχία του Ναυαρίνου. Διήγηση συμμετέχοντος σε αυτή, μτφρ. από την αγγλική Ρ.Ν. Πογκόντιν, Μόσχα–Τυπογραφείο Πανεπιστημίου 1900.

Πρόκειται για απομνημονεύματα ενός απλού ναύτη του αγγλικού στόλου, που υπηρετούσε στο αγγλικό πλοίο «Γένοβα» και που τα κυκλοφόρησε με το ψευδώνυμο

ознакомиться с английской версией Наваринского сражения.

28. Орлик О.В. Россия в международных отношениях 1815-1829 гг. От Венского конгресса до Адрианопольского мира. М.: «Наука», 1998. – 270 с.

29. Орлов-Давыдов В. Путевые записки, веденные во время пребывания на Ионических островах, в Греции, Малой Азии и Турции в 1835 году, Владимиром Давыдовым. Ч. 1-2. СПб.: В тип. Эдуарда Праца, 1839-1840.

30. Палеолог Г. и Сивинис М. История вмешательства России, Англии и Франции в войну за независимость Греции. Под редакцией В. Мельницкого. СПб.: В тип. Морского министерства, 1863. – 231 с.

К началу 1827 г. многократно превосходившая греческих повстанцев турецко-египетская армия нанесла им не одно поражение, поэтому судьба Греческой революции зависела от того, какую позицию займут великие европейские державы. В книге Палеолога и Сивиниса подробно исследуется дипломатический аспект греческого национально-освободительного движения, особое внимание уделено общественному мнению и политической борьбе по греческому вопросу в политическом руководстве Англии и Франции.

31. Палеолог Г. и Сивинис М. Исторический очерк народной войны за независимость Греции и восстановление королевства при вмешательстве великих держав России, Англии и Франции. Часть I-II, приложения. СПб.: В тип. Морского министерства, 1867.

32. Петров А. Корабль «Азов» в Наваринском сражении. СПб: Картогр. зав. А. Ильина, 1887.

«Βρετανός ναύτης». Χάρη σε αυτή την έκδοση στο αναγνωστικό κοινό της Ρωσίας παρουσιάστηκε η δυνατότητα γνωριμίας με την αγγλική έκδοχή των γεγονότων της ναυμαχίας του Ναυαρίνου.

28. ОРЛИК, О.В., Η Ρωσία στις διεθνείς σχέσεις 1815-1829. Από τη Σύνοδο της Βιέννης μέχρι την Ειρήνη της Ανδριανούπολης, Μόσχα 1998

29. ΟΡΛΩВ-ΝΤΑΒΙΝΤΩВ, В., Ταξιδιωτικές σημειώσεις, συνταχθείσες από τον Βλαντίμιρ Νταβίντωβ κατά τη διάρκεια παραμονής στις Ιόνιες Νήσους, στην Ελλάδα, στη Μικρά Ασία και την Τουρκία το 1835. Μέρη 1-2. Αγία Πετρούπολη, 1839-1840, Μέρος I-II, Αγία Πετρούπολη 1839-1840.

30. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, Γ και ΣΙΒΙΝΗΣ, Μ., Ιστορία εμπλοκής της Ρωσίας, της Αγγλίας και της Γαλλίας στον πόλεμο για την ανεξαρτησία της Ελλάδας, Υπό συντάξεως Β. Μελνίτσκι, Αγία Πετρούπολη - Τυπογραφείο Υπουργείου Θαλάσσης 1863.

Το 1827 το απελευθερωτικό κίνημα στην Ελλάδα αντιμετώπιζε κρίση, καθώς δέχεται συνεχώς επιθέσεις εκ μέρους του κατά πολύ υπερέχοντος τουρκοαιγυπτιακού στρατού. Για το λόγο αυτό η έκβαση του Αγώνα σε μεγάλο βαθμό εξαρτιόταν από τη στάση που θα τηρούσαν οι Ευρωπαϊκές Δυνάμεις της εποχής. Στο βιβλίο τους οι Παλαιολόγος και Σιβίνης μελετούν διεξοδικά τις διπλωματικές πτυχές του εθνικοαπελευθερωτικού Αγώνα των Ελλήνων, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην κοινή γνώμη αλλά και στις πολιτικές τριβές σχετικά με το ελληνικό ζήτημα στους κόλπους της αγγλικής και γαλλικής πολιτικής ηγεσίας.

31. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, Γ και ΣΙΒΙΝΗΣ, Μ., Ιστορική μελέτη του λαϊκού πολέμου για την ανεξαρτησία της Ελλάδας και αποκατάσταση της βασιλείας κατά την εμπλοκή των Μεγάλων Δυνάμεων της Ρωσίας, της Αγγλίας και της Γαλλίας, Μέρος I-II, Αγία Πετρούπολη - Τυπογραφείο Υπουργείου Θαλάσσης 1867.

32. ΠΕΤΡΩВ, Α., Η ναυαρχίδα «Αζόφ» στη μάχη του Ναυαρίνου, Αγία Πετρούπολη 1887.

Из кн.: «Петров А. Корабль «Азов» в Наваринском сражении. СПб., 1887.

ΠΕΤΡΩВ, Α., Η ναυαρχίδα «Αζόφ» στη μάχη του Ναυαρίνου, Αγία Πετρούπολη 1887».

33. Письма морского офицера. Ч. 1-2. М.: В тип. С. Селивановского, 1825- 1826.

В основу книги положены записи морского офицера Н.В. Коробко, обработанные В.Б. Броневским. Коробко составил путевые заметки о пребывании на греческих островах Кефаллония, Закинф, Итака и ряде других. Особенно подробно описано посещение острова Корфу, в том числе карнавал по случаю масленицы, празднование Пасхи.

34. Плещеев С.И. Дневные записки путешествия, из архипелагского, России принадлежащего острова Пароса, в Сирию и к достопамятным местам, в пределах Иерусалима находящимся. С краткою историею Алибеевых завоеваний. Российскаго флота лейтенанта Сергея Плещеева в исходе 1772 лета. СПб.: В тип. Морск. кад. корпуса, 1773. – 95 с.

Книга, изданная на средства В.Г. Рубана, содержит путевые заметки, в которых описаны остров Парос и Святые места.

35. Рассказы о Греции и греках. Сост. О. Забелло. С 28 рисунками. М.: В тип. товарищества И.Д. Сытина, 1900.– 175 с.

36. Русские и советские моряки на Средиземном море. М.: Военное издательство Министерства Обороны СССР, 1976. – 264 с. Один из разделов главы IV посвящен Наваринскому сражению (с. 100-107.).

37. С. Н. Письма о Греции в 1865-67 годах. СПб.: В тип. В.Н. Майкова, 1869.– 212 с.

38. Свиньин П. Воспоминания на флоте Павла Свиньина. Ч. 1. СПб.: В тип. В. Плавильщикова, 1818.– 272 с.

Книга посвящена действиям эскадры адмирала Д.Н. Сенявина в Адриатическом и в Ионическом морях в период Наполеоновских войн. Подробно описано пребывание П. Свиньина в Республике семи островов, охарактеризована конституция острова Корфу.

39. Спасаемая Греция или картина военных действий россиян против турок в 1827 и 1828 годах. С приложением: официальных актов, партикулярных писем и военных анекдотов. С гравированными портретами и картинками. Часть первая, содержащая в себе известия о Наваринском сражении и о переговорах с Турецким правительством, в 1827 году. С приложением договора, заключенного в Лондоне 24 июня / 6 июля между Россиею, Англиею и Франциею, и партикулярных писем. СПб.: В тип. Ивана Байкова, 1829. – 262 с.

40. Станиславская А.М. Россия и Греция в конце XVIII начале XIX века. Политика России в Ионической республике, 1798-1807 гг. М.: «Наука», 1976. – 376 с.

41. Стурдза А.С. Воспоминания о жизни и деяниях графа И.А. Каподистрии, правителя Греции. М.: В университетской тип., 1864. – 205 с.

33. Επιστολές αξιωματικού του πολεμικού ναυτικού, Μέρος 1-2, Μόσχα 1825-1826.

Το βιβλίο βασίζεται στα απομνημονεύματα του αξιωματικού του ρωσικού ναυτικού Νικολάι Κορόμπκο, επεξεργασμένα από τον επίσης αξιωματικό Βλαντίμιρ Μπρονέβσκι. Ο Κορόμπκο καταγράφει τις εντυπώσεις του από την παραμονή του στην Κεφαλλονιά, τη Ζάκυνθο, την Ιθάκη και άλλα νησιά. Με ιδιαίτερη λεπτομέρεια περιγράφεται η Κέρκυρα, οι γιορτές της Αποκριάς και του Πάσχα.

34. ΠΛΕΣΣΕΕВ, Σ.Ι., Καθημερινές σημειώσεις της περιήγησης στην Πάρο, η οποία ανήκει στη Ρωσία, στη Συρία και στα αξιοθέατα της εγγύτερης περιφέρειας της Ιερουσαλήμ του ανθυπολοχαγού του ρωσικού ναυτικού Σεργκέι Πλεσέεβ, Αγία Πετρούπολη 1773.

Το βιβλίο, που δημοσιεύθηκε με τη χορηγία του Β. Ρούμπαν, περιέχει ταξιδιωτικές σημειώσεις, στις οποίες περιγράφονται η Πάρος και οι Άγιοι Τόποι.

35. Διηγήματα για την Ελλάδα και τους Έλληνες, Σύνταξη Ο. Ζαμπέλλο, Μόσχα 1900.

36. Οι Ρώσοι και Σοβιετικοί ναύτες στη Μεσόγειο, Μόσχα - Πολεμικές εκδόσεις Υπουργείου Αμύνης Ε.Σ.Σ.Δ. 1976. Μέρος του τέταρτου κεφαλαίου αναφέρεται στη ναυμαχία του Ναυαρίνου.

37. Σ.Ν., Επιστολές για την Ελλάδα κατά την περίοδο 1865-67, Αγία Πετρούπολη 1869.

38. SΒININ, Π., Απομνημονεύματα από το ναυτικό, Μέρος Ι, Αγία Πετρούπολη 1818.

Το βιβλίο είναι αφιερωμένο στις ενέργειες του ρωσικού στόλου υπό την αρχηγεία του Ναυάρχου Ντμίτρι Σενιάβιν στην Αδριατική και το Ιόνιο την περίοδο των Ναπολεόντιων Πολέμων. Με λεπτομερή περιγραφή της Ιονίου Πολιτείας και χαρακτηρισμό του συντάγματος της Κέρκυρας.

39. Σωζόμενη Ελλάδα ήτοι εικόνα πολεμικών επιχειρήσεων των Ρώσων εναντίον των τούρκων το 1827 και το 1828. Με ευρετήριο που περιέχει επίσημα ντοκουμέντα, επιστολές και πολεμικά ανέκδοτα, πορτρέτα και εικόνες, Μέρος Α', Αγία Πετρούπολη 1829

40. ΣΤΑΝΙΣΛΑΒΣΚΑΓΙΑ, Α.Μ., Η Ρωσία και η Ελλάδα στα τέλη του 18^{ου} αρχές 19^{ου} αι. Η πολιτική της Ρωσίας στην Ιόνιο Πολιτεία 1798 -1807, Μόσχα 1976.

41. ΣΤΟΥΡΝΤΖΑ, Α.Σ., Απομνημονεύματα για το βίο και το έργο του κόμη Ι.Α. Καποδίστρια, του κυβερνήτη της Ελλάδος, Μόσχα - Τυπογραφείο Πανεπιστημίου 1864.

42. Τатищев С.С. Николай I и иностранные дела. Исторические очерки. СПб.: В тип. И.Н. Скороходова, 1889. – 459 с.

43. Теплов В. Граф Иоанн Каподистрия, президент Греции. Исторический очерк. СПб.: Типография Императорской Академии Наук, 1896. – 127 с.

44. Феоктистов Е. Борьба Греции за независимость. Эпизоды из истории первой половины XIX века. СПб.: В тип. И.И. Глазунова, 1863. – 230 с.

45. Шеремет В.И. Турция и Адрианопольский мир 1829 г. Из истории Восточного вопроса. М.: «Наука», 1975. – 228 с. Монография посвящена русско-турецкой войне 1828-1829 гг., прологом к которой принято считать Наваринское сражение. Русско-турецкая война закончилась поражением Турции и подписанием Адрианопольского мира, благодаря которому Греция вскоре обрела независимость. Автор также рассматривает позиции всех европейских держав, проявлявших интерес к балканскому и ближневосточному регионам, и борьбу на международной арене по Восточному вопросу.

46. Шпаро О.Б. Освобождение Греции и Россия (1821-1829). М.: «Мысль», 1965. – 280 с.

В книге на основании архивных документов, дипломатической переписки того времени, воспоминаний и писем современников, русской и иностранной периодической печати и многих других исторических источников, показана роль России и западных держав в борьбе Греции за независимость в 20-е

47. Янници Ф. Греческий мир в конце XVIII – начале XX вв. по российским источникам (к вопросу об изучении самосознания греков). СПб.: «Алетейя», 2005. – 188 с.

Βιβλία στην ελληνική

48. Απομνημονεύματα αγωνιστών του 21. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης, Διευθυντής των Γενικών Αρχείων του Κράτους - Τ. 1. Κολοκοτρώνη, Γενναίου Θ. Απομνημονεύματα. – Αθήνα: «Βιβλιοθήκη», 1955. – 238 σελ.

49. Απομνημονεύματα αγωνιστών του 21. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης, Διευθυντής των Γενικών Αρχείων του Κράτους - Τ. 2. Περραιβού Χριστοφόρου. Απομνημονεύματα πολεμικά. – Αθήνα: «Βιβλιοθήκη», 1956. – 263 σελ.

42. ΤΑΤΙΣΕΒ, Σ.Σ., Ο Ναύαρος ο Α' και οι ξένες υποθέσεις. Ιστορικές μελέτες, Αγία Πετρούπολη 1889.

43. ΤΕΠΛΩΒ, Β., Ο κόμης Ιωάννης Καποδίστριας, πρόεδρος της Ελλάδος, Ιστορική μελέτη, Αγία Πετρούπολη-Τυπογραφείο Αυτοκρατορικής Ακαδημίας Επιστημών 1896.

44. ΦΕΟΚΤΙΣΤΩΒ, Ε. Ο αγώνας της Ελλάδος για ανεξαρτησία. Επεισόδια από την ιστορία του πρώτου ήμισυ του 18^{ου} αι., Αγία Πετρούπολη 1863.

45. ΣΕΡΕΜΕΤ, Β.Ι., Η Τουρκία και η Ειρήνη της Ανδριανούπολης του 1829. Από την ιστορία του Ανατολικού Ζητήματος, Μόσχα 1975.

Η εν λόγω μονογραφία είναι αφιερωμένη στο Ρωσοτουρκικό πόλεμο των ετών 1828-1829, πρόλογος του οποίου θεωρείται η ναυμαχία του Ναυαρίνου. Ο πόλεμος τελείωσε με ήττα της Τουρκίας και με την υπογραφή της Συνθήκης της Ανδριανούπολης, χάρη στην οποία η Ελλάδα απέκτησε την ανεξαρτησία της. Ο συγγραφέας μελετά τις θέσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων ως προς τη στάση τους στα δρώμενα στη Βαλκανική και τη Μέση Ανατολή, καθώς και τις αντιπαραθέσεις στο διεθνές στίβο σχετικά με το Ανατολικό ζήτημα.

46. ΣΠΑΡΟ, Ο.Μ., Η απελευθέρωση της Ελλάδας και η Ρωσία (1821-1829), Μόσχα 1965.

Στη συγκεκριμένη μελέτη διαφωτίζεται ο ρόλος που διαδραμάτισε η Ρωσία και οι Δυνάμεις της Δύσης στον αγώνα των Ελλήνων για την απελευθέρωση τη δεκαετία του '20 του 19^{ου} αι. Αξιοποιείται αρχειακό υλικό, διπλωματική αλληλογραφία της εποχής, απομνημονεύματα και επιστολές, ρωσικός και ξένος περιοδικός τύπος και λοιπές ιστορικές πηγές.

47. ΓΙΑΝΝΙΤΣΗ, Θεοδώρα, Ο Ελληνικός κόσμος της περιόδου από τα τέλη του 18ου αι. έως τις αρχές του 20ου αι. μέσα από τις ρωσικές πηγές (αναφορικά με τη μελέτη της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων)", Αγία Πετρούπολη 2005.

Книги на греческом языке

48. Воспоминания борцов 1821 года. Под ред. директора Центрального Государственного Архива Греции Эммануила Г. Протопсалтиса. Т. I. Воспоминания Теодороса Колокотрониса. Афины, 1955. – 238 с.

49. Воспоминания борцов 1821 года. Под ред. директора Центрального Государственного Архива Греции Эммануила Г. Протопсалтиса. Т. II. Воспоминания Христофороса Перевоса. Афины, 1956. – 263 с.

50. Απομνημονεύματα αγωνιστών του 21. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης, Διευθυντής των Γενικών Αρχείων του Κράτους - Τ. 3. Παλαιών Πατρών Γερμανού. Απομνημονεύματα. - Αθήνα: «Βιβλιοθήκη», 1956. 260 σελ.

51. Απομνημονεύματα αγωνιστών του 21. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης, Διευθυντής των Γενικών Αρχείων του Κράτους - Τ. 4. Κουτσονίκα Λάμπρου. Γενική Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως. - Αθήνα: «Βιβλιοθήκη», 1956. - 312 σελ.

52. Απομνημονεύματα αγωνιστών του 21. Επιμελητής της εκδόσεως: Εμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης, Διευθυντής των Γενικών Αρχείων του Κράτους - Τ. 6. Μεταξά, Κωνσταντίνου. Ιστορικά απομνημονεύματα εκ της Ελληνικής Επανάστασεως. - Αθήνα: «Βιβλιοθήκη», 1956. - 239 σελ.

53. ΔΕΜΟΔΟΥ, Τάκη, Για τό Νιόκαστρο και γιά τό Ναυαρίνο. Με 8 Εικόνες εκτός κειμένου. - Αθήνα: εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα 1987. - 72 σελ.

Γραμμένο από το γνωστό Μεσσήνιο ιστοριοδίφη Τάκη Δεμοδό, είναι μια συλλογή από άρθρα για το Νιόκαστρο και το Ναυαρίνο που έχουν δημοσιευθεί κατά καιρούς στον Τύπο και αποτελεί μια προσφορά με αφορμή της συμπληρώσεως των 160 χρόνων από την ιστορική ναυμαχία του Ναυαρίνου.

54. ΚΟΡΔΑΤΟΥ, Γιάννη, Η κοινωνική σημασία της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821. Εισαγωγή: Θανάση Χ. Παπαδόπουλου. - Αθήνα: Επικαιρότητα 1977. - 279 σελ.

Πρόκειται για την πρώτη προσπάθεια προσέγγισης και εξέτασης της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 με τη μέθοδο του ιστορικού υλισμού, που πρωτοδημοσιεύθηκε το 1924 από τον «Εκδοτικό Οίκο Γ.Ι. Βασιλείου» στη σειρά «Φιλοσοφική και κοινωνική βιβλιοθήκη» με τον αρ. 20 και, αφ' ενός ξεσήκωσε θύελλα θορύβου και αντιδράσεων, αφ' ετέρου βρήκε ένθερμους αναγνώστες-υποστηρικτές, δεδομένου ότι μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα πουλήθηκαν περί τις 3 χιλ. αντίτυπα.

55. ΚΟΡΔΑΤΟΥ, Γιάννη, Η Επανάσταση της Θεσσαλομαγνησίας το 1821. Σημείωμα: Θ.Χ. Παπαδόπουλου - Αθήνα: Επικαιρότητα 1977. - 171 σελ.

56. ΛΟΥΛΕ, Δημήτρη, Ο ρόλος της Ρωσίας στη διαμόρφωση του Ελληνικού κράτους. Αθήνα: Σύγχρονη εποχή 1981. - 72 σελ.

57. ΤΡΙΚΟΥΠΗ, Σπ., Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως. Έκδοσις έβδομη, 4 τ., [Αθήνα]: εκδοτικός οίκος «Χάρη Πάτση» 1959.

58. ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ, Ιωάννου, Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως. Τόμος πρώτος. - Αθήνα: Τυποίς Π. Σούτσα και Α. Κτενά 1859. - 417 σελ.

50. Воспоминания борцов 1821 года. Под ред. директора Центрального Государственного Архива Греции Эммануила Г. Протопсалтиса. Т. III. Воспоминания Палеон Патрон Германоса. Афины, 1956. 260 с.

51. Воспоминания борцов 1821 года. Под ред. директора Центрального Государственного Архива Греции Эммануила Г. Протопсалтиса. Т. IV. Воспоминания Лампроса Куцоникаса. Афины, 1956. - 312 с.

52. Воспоминания борцов 1821 года. Под ред. директора Центрального Государственного Архива Греции Эммануила Г. Протопсалтиса. Т. VI. Воспоминания Константиноса Метаксаса. Афины, 1956. - 239 с.

53. Демоду Т. О Ниокастро и о Наварине. С восьмью иллюстрациями. Афины, 1987. - 72 с. Составленная известным историком из Мессинии (Пелопоннес) Такисом Демодосом, книга представляет собой сборник статей о крепостях Ниокастро и Наварин и приурочена к 160-летию морского сражения.

54. Кордату Я. Социальный аспект греческой революции 1821 года. Предисловие Танасиса Пападопулоса. Афины, 1977. - 279 с.

Это первая в греческой историографии попытка изучить греческую освободительную революцию с позиций исторического материализма. Книга была впервые издана в 1924 году и, с одной стороны, стала объектом жесткой критики, а с другой - пользовалась большой популярностью, поскольку за короткий срок было куплено 3 тыс. экземпляров.

55. Кордату Я. Революция в Фессаломагнисии в 1821 году. Афины, 1977. - 171 с.

56. Луле Д. Роль России в формировании греческого государства. Афины, 1981. - 72 с.

57. Трикупи С. История греческой революции. Седьмой выпуск. В 4-х т. Афины, 1959.

58. Филимонос И. Исторический очерк о греческой революции. Т. I. Афины, 1859. - 417 с.

Από το βιβλίο ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ, Ιωάννου,
Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής
Επαναστάσεως. Τόμος πρώτος. Αθήναι 1859.

Тит. л. кн.: Филимонос И.
Исторический очерк о
греческой революции.
Т. I. Афины, 1859.

Книги на английском языке Βιβλία στην αγγλική

59. Blaquiere, Edward. The Greek revolution; its origin and progress. Together with some remarks on the religion, national character, etc. in Greece. – London: G & W. B. Whittaker, 1824. – 363 p.

60. DAKIN, Douglas. The Greek struggle for Independence 1821–1833. – London: B.T. Bastford Ltd, 1973. – 344 p.

61. FINLAY, George. A history of Greece from its conquest by the Romans to the present time B.C. 146 to A.D. 1864. A new edition, revised throughout, and in part re-written with considerable additions, by the author, and edited by the rev. H.F. Tozer, M.A., tutor and late fellow of Exeter College, Oxford. – Vol. VII. The Greek revolution, Part II. Establishment of the Greek Kingdom. – Oxford: At the Clarendon Press, [1877]. – 431 p.

62. FINLAY, George. History of the Greek revolution. – Vol. II. – Edinburgh and London: William Blackwood and sons. – 411 p.

63. MAKRIYANNIS. The memoirs of general Makriyannis 1797–1864. Edited and translated by H.A. Lidderdale, foreword by C.M. Woodhouse. – London: Oxford University press, 1966. – 234 p.

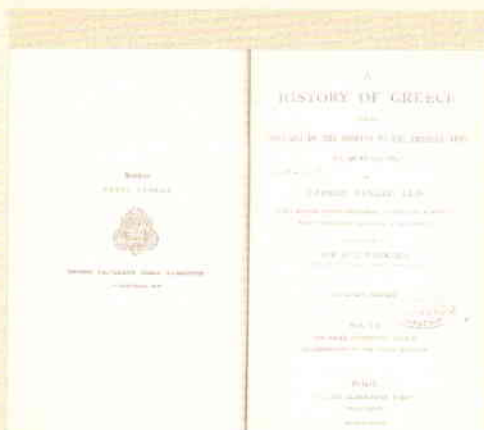
64. Parish, Henry Headley. The diplomatic history of the monarchy of Greece, from the year 1830, showing the transfer to Russia of the mortgage held by British capitalists over its property and revenues. – London: J. Hatchard and sons, 1836. – 221 p.

65. Phillips, W. Alison. The war of Greek Independence. 1821 to 1833. With map. London: Smith, Elder, & co., 1897. – 424 p.

66. Prousis, Theophilus C. Russian Society and the Greek Revolution. Illinois: Northern Illinois University Press, 1994. – 259 p.

67. St. Clair, William. That Greece might still be free. The Philhellenes in the War of Independence. – London: Oxford University Press, 1972. – 412 p.

68. Taylor, Bayard. Travels in Greece and Russia, with an excursion to Crete. New York: G.P. Putnam's sons, 1876. – 426 p.

Title page of the book: «A history of Greece
from its conquest by the Romans
to the present time B.C. 146 to A.D. 1864».

Титульный лист кн.: «История Греции
с момента ее завоевания римлянами
по сегодняшний день.
146 год до н.э. 1864 год н.э.».

69. The struggle for Greek Independence. Essays to mark the 150th anniversary of the Greek war for Independence. Edited by Richard Clogg. [London and Basingstoke]: By the Macmillan press ltd, 1973. – 259 p.

70. Woodhouse, C. M. The battle of Navarino. – [London]: Hodder and Stoughton, 1965. – 191 p.

71. Woodhouse, C.M. The Greek war of independence. Its historical setting. – London: Hutchinson's House.

Картина Карнера «Наваринское сражение»

Книги на французском языке – Βιβλία στη γαλλική

72. Bogdanovitch, Eugene. – La bataille de Navarin (1827). D'après les documents inédits des archives impériales russes. Traduit du russe sous la direction de Napoleon Ney. – Paris: G. Charpentier, 1887. – 374.

73. Capodistrias, J. Correspondance du comte J. Capodistrias, président de la Grece, comprenant les lettres diplomatiques, administratives et particulieres, écrites par Lui Depuis le 20 avril 1827 jusqu'au 9 octobre 1831. T. I-IV Geneve, Paris, 1839.

74. Chateaubriand. Note sur la Grece, nouvelle édition par M.le vicomte De Chateaubriand. Paris, 1826. 130 p.

75. Dimakis, Jean. La presse française face à la bataille navale de Navarin. Recherches sur les sources du philhellenisme français. Institute for Balkan studies. Thessaloniki, 1976. 480 p.

76. Fabre, M. Auguste. Histoire du siege de Missolonghi, suivie de pieces justificatives. Paris: Moutardier, editeur, 1827. 375 p.

77. Isambert, Gaston. L'Independance Grecque et L'Europe. Paris, 1900. – 424 p.

78. Les Grecs à toutes les époques. Depuis les temps les plus reculés jusqu'à l'affaire de marathon en 1870 par un ancien diplomate en orient. Paris, 1870. 436 p.

79. Quinet, Edgar. De la Grece Moderne et de de ses rapports avec l'antiquite. Paris, Strasbourg, 1830. 445 p.

80. Raffenel, M.C.D. Continuation de l'histoire des evenemens de la Grece. Paris: Chez Dondey-Dupre Pere et Fils, 1824. 454 p.

81. Soutzo, M. Alexandre. Histoire de la Revolution Grecque. Paris: Chez Firmin Didot, Libraire, 1929. 466 p.

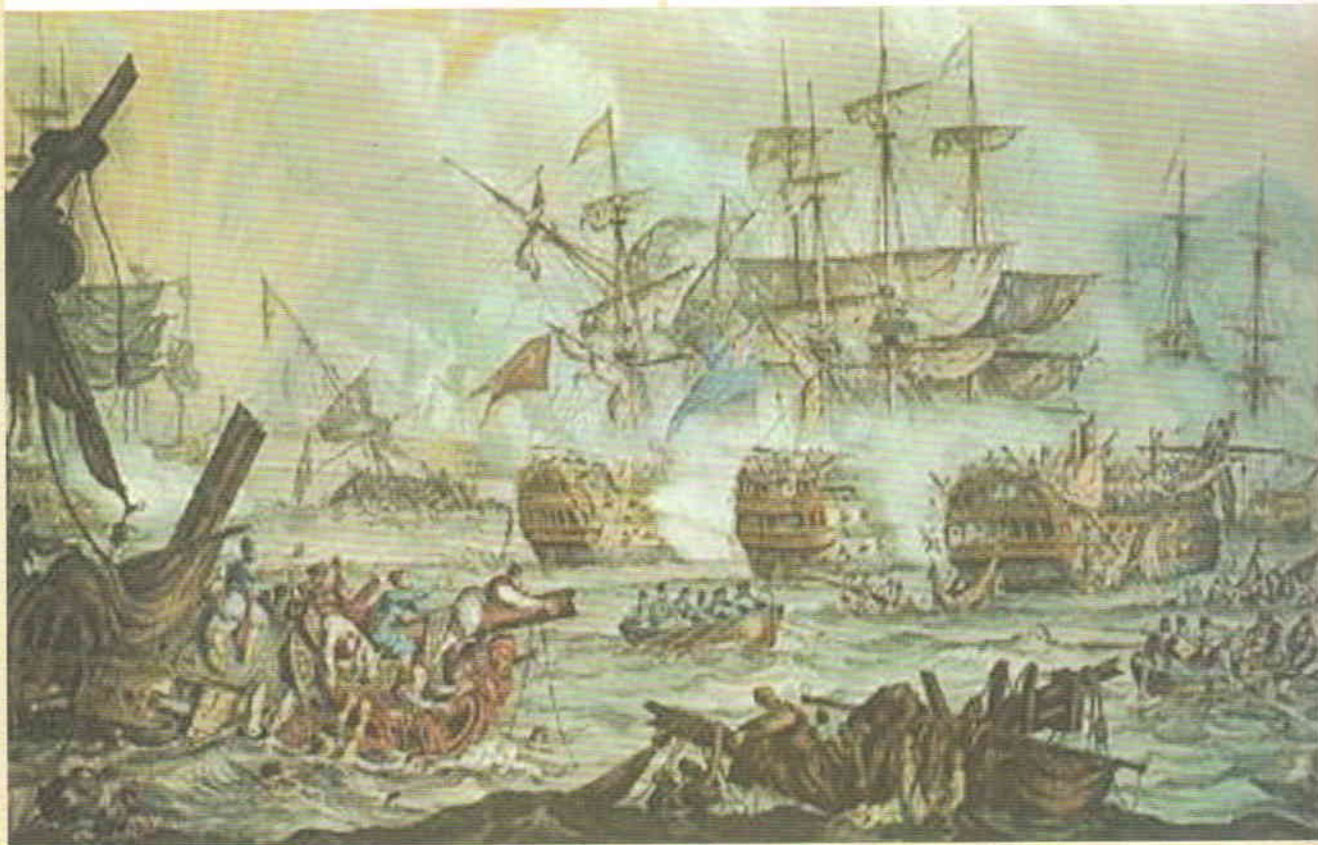
82. Wordsworth, D.C. La Grece pittoresque et historique, ancienne et moderne. Traduction de M.E. Regnault. Illustree de 566 gravures sur boia par les premiers artistes de Paris et de Londres. Paris.: L. Curmer, Editeur, 1841. 572 p.

83. Ypsilanti, Nicolas. Memoires. S'apres le Manuscrit N° 2144 de la Bibliotheque nationale de Grece. Paris: Librairie Nilsson. 132 p.

Книги на других языках — Βιβλία σε λοιπές γλώσσες

84. KOLI, Xoxi, Marko Bocari. (Fatosi I Mesolongjit) 1790-1823. [Red.: H. Kadare]. – Tiranë: Shtëpia botuesse «8 Nëntori», 1988.– 164 f.

85. Von Prokesch-osten, Anton Freiherrn. Geschichte des abfalls der Griechen vom türkischen reiche im jahre 1821 und der gründung des Hellenischen königreiches, aus diplomatischen standpuncte. – Fünfter band. – Wien, 1967. – 374 st.

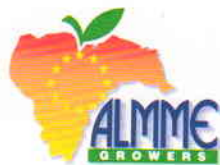
*Составители каталога: Ю.Д. Квашнин, Т.К. Янници
Σύνταξη καταλόγου: Γιούρι Κβασνίν, Θεοδώρα Γιαννίτση*

Греческий культурный центр

127473, Москва,
1-й Волконский пер., д. 13, стр. 2.
Тел.: 739-39-67. Факс: 739-39-68
e-mail: info@hecucenter.ru, hcc@mail.ru
www.hecucenter.ru

Κέντρο Ελληνικού Πολιτισμού

127473, Moscow,
13, 1st Volkonsky pereulok, stroenie 2, 8th floor.
Tel.: 739-39-67. Fax: 739-39-68
e-mail: info@hecucenter.ru, hcc@mail.ru
www.hecucenter.ru

*Издание осуществлено при спонсорской поддержке ООО КБ "Банк Кипра",
"ALMME Growers - Association of Agricultural Cooperatives" и "Venus Growers".*

*Με την ευγενική χορηγία της "Bank of Cyprus" CB LLC,
"ALMME Growers - Association of Agricultural Cooperatives" και "Venus Growers".*